

Leerlingparticipatie bij Handelingsgericht werken

Willeke van der Stege-Leijenhorst
Studentnummer: 982417
Groep: BIAD2009
Module: SO.PRAKT
Begeleider: Bas van Bruggen
Datum: 26 maart 2012
Email: S982417@student.windesheim.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1 Inleiding	4
1.1 Verlegenheidssituatie	4
1.2 Doelstelling	4
1.3 Centrale vraagstelling	4
1.4 Onderzoeksvragen en deelvragen	4
2 Theoretisch kader	6
2.1 Inleiding	6
2.2 Het belang van leerlingparticipatie bij de school	6
2.3 Op welke manier wordt leerlingparticipatie nu in het onderwijs ingevuld?	7
2.4 Participeren, kunnen leerlingen dat wel?	8
2.5 Wat wordt er van leerkrachten gevraagd om kinderen succesvol te laten participeren?	9
2.6 Leerlingparticipatie – hoe moet dat gerealiseerd worden?	10
2.7 Leerlingparticipatie binnen Handelingsgericht werken	11
2.8 Conclusie	13
3 Opzet van het onderzoek	14
3.1 Positionering van het onderzoek afgezet tegen hedendaagse ontwikkelingen	14
3.2 Soort onderzoek	14
3.3 Beschrijving onderzoeksplan en communicatie	14
3.4 Beschrijving en verantwoording van de gekozen instrumenten en onderzoeksgroepen per onderzoeksvraag	15
4 Resultaten	17
4.1 Wat wordt verstaan onder leerlingparticipatie?	17
4.2 Welke eisen worden volgens de literatuur gesteld om leerlingparticipatie te realiseren?	20
4.3 De stand van zaken op de Doekesschool	22
5 Conclusies	30
5.1 Conclusie met betrekking tot de definitie van leerlingparticipatie	30
5.2 De eisen voor het realiseren van leerlingparticipatie vergeleken met de stand van zaken op de Doekesschool	30
5.3 Discussie	31
5.4 Aanbevelingen	31
Literatuurlijst	33
Bijlagen	34

Samenvatting

Het onderwijsrapport dat voor u ligt is geschreven naar aanleiding van het praktijkgericht onderzoek voor de 'master SEN'. In dit rapport wordt een beschrijving gegeven van een onderzoek, uitgevoerd op de Doekesschool in Hardenberg. De Doekesschool is een adaptieve school die in 2009 is gestart met Handelingsgericht werken in het kader van Passend Onderwijs.

Het onderzoek gaat over leerlingparticipatie, of actieve leerlingbetrokkenheid, één van de principes van Handelingsgericht werken. Er is onderzocht wat leerlingparticipatie eigenlijk inhoudt en hoe scholen leerlingparticipatie zouden kunnen realiseren. Daarnaast is er gekeken hoe de situatie op de Doekesschool zich verhoudt met de resultaten van dat onderzoek. Bovendien is er gevraagd aan de leerkrachten en de leerlingen hoe zijn leerlingparticipatie zien.

Vanuit de resultaten van verschillende onderzoeksvragen is er een conclusie getrokken over de mogelijkheden voor leerlingparticipatie op de Doekesschool. Tevens worden er enkele aanbevelingen gedaan.

1 Inleiding

In het kader van Passend Onderwijs is de Doekesschool in Hardenberg is begonnen met Handelingsgericht werken. Nog niet alle principes van dit Handelingsgericht werken worden uitgevoerd op de Doekesschool. Dit vormde het uitgangspunt voor dit praktijkgericht onderzoek. In deze inleiding worden achtereenvolgens de verlegenheidssituatie, de doelstelling, de centrale vraagstelling en de deelvragen van het onderzoek besproken.

1.1 Verlegenheidssituatie

De onderzoeker is ruim acht jaar werkzaam op een school voor regulier primair onderwijs, de Doekesschool. Zij heeft de afgelopen jaren lesgegeven in alle bovenbouwgroepen. In 2010 is de Doekesschool begonnen met Handelingsgericht werken (HGW). De school heeft hulp gehad van de schoolbegeleidingsdienst om dit op te starten. Het team gaat het verder zelf oppakken. De school zal gaan werken volgens de uitgangspunten van dit concept. Er is al veel waar de school inmiddels mee bezig is: groepsplannen en datamuren maken, denken in onderwijsbehoeften, constructiever samenwerken met ouders en doelgericht werken. Eén van die uitgangspunten is echter ook het samenwerken met leerlingen: *we praten niet alleen over of tegen onze leerlingen, maar ook met ze* (Pameijer, van Beukering en de Lange, 2009). April 2000 stemde de Tweede Kamer in met de beleidsnotitie Brede Scholen. Er worden in deze beleidsnotitie een aantal onderwerpen genoemd die er toe doen wanneer je van brede scholen een succes wilt maken. Eén van die onderwerpen is de participatie van ouders en kinderen (Meerdink, 2001).

De onderzoeker betrok als leerkracht de leerlingen weinig bij hun eigen leerproces. Binnen de school is er geen actie ondernomen om actieve leerlingbetrokkenheid, als doelstelling van HGW, te implementeren. Andere doelstellingen van HGW hebben prioriteit gekregen. Handelingsplannen maken de leerkrachten zelf achter hun eigen computer. Resultaten van de kinderen worden alleen met de ouders en de IB'er besproken. De onderzoeker heeft echter gedurende de opleiding master SEN wel voor verschillende onderzoeken veel met leerlingen gewerkt. Tijdens die onderzoeken werden de leerlingen ingeschakeld om mee te denken over hun leerdoelen. De onderzoeker wil graag - vanuit de uitgangspunten van het handelingsgericht werken - het betrekken van kinderen bij hun eigen leerproces in eigen groep en op de Doekesschool een plek geven.

1.2 Doelstelling

De leerlingen van de Doekesschool participeren in hun leerproces volgens de principes van Handelingsgericht Werken.

1.3 Centrale vraagstelling

Wat zijn de condities waaronder leerlingparticipatie kan plaatsvinden op de Doekesschool?

1.4 Onderzoeksvragen en deelvragen

Onderzoeksvraag 1:

Wat wordt verstaan onder leerlingparticipatie bij het leerproces?

Deelvragen:

- 1.1 Wat zijn volgens de literatuur de kenmerken van leerlingenparticipatie?
- 1.2 Wat zijn volgens de leerkrachten op de Doekesschool de kenmerken van leerlingparticipatie?
- 1.3 Wat zijn volgens leerlingen de kenmerken van leerlingparticipatie?

Onderzoeksvraag 2:

Welke eisen worden volgens de literatuur gesteld aan de school(situatie) om leerlingparticipatie te realiseren?

Deelvragen:

Welke eisen worden volgens de literatuur gesteld om leerlingparticipatie te realiseren:

- 2.1 aan de organisatie?
- 2.2 aan de didactiek?
- 2.3 aan de leerkrachten?
- 2.4 aan de leerlingen?

Onderzoeksvraag 3:

Wat is de stand van zaken op de Doekesschool ten aanzien van het realiseren van leerlingparticipatie volgens de eisen en kenmerken uit de literatuur?

Deelvragen:

- 3.1 Wat is de huidige stand van zaken op de Doekesschool ten aanzien van het realiseren van leerlingparticipatie volgens de eisen en kenmerken uit de literatuur, voor wat betreft:
 - 3.1.1 de organisatie
 - 3.1.2 de didactiek
 - 3.1.3 de leerkrachten
 - 3.1.4 de leerlingen
- 3.2 Op welke manier worden de leerlingen al bij hun leerproces betrokken?
- 3.3 Welke knelpunten ervaren leerkrachten hierbij?
- 3.4 In hoeverre vinden leerlingen het belangrijk bij hun leerproces betrokken te worden?

2 Theoretisch kader

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingezoomd op de theorie over en attitudes rond leerlingparticipatie in het onderwijs. Leerlingparticipatie, of actieve leerlingbetrokkenheid, houdt in dat de leerlingen zeggenschap hebben in de besluitvormingsprocessen rond die activiteiten van de school die hen direct aangaan (Smit, Vrieze & Kuijk, 2005). Dat kan hun eigen leerproces betreffen, maar ook de directe leeromgeving of de algehele schoolomgeving.

Achtereenvolgens worden de volgende onderwerpen behandeld: het belang van leerlingparticipatie bij de school, de manier waarop leerlingparticipatie nu wordt ingevuld, wat er van leerlingen en leerkrachten wordt gevraagd en hoe de school leerlingparticipatie kan realiseren. Het laatste deel gaat over leerlingparticipatie binnen Handelingsgericht werken (HGW), omdat het praktijkonderzoek wordt uitgevoerd naar aanleiding van de principes van HGW. "HGW beoogt de kwaliteit van het onderwijs en de begeleiding voor alle leerlingen te verbeteren. HGW maakt adaptief onderwijs en doeltreffende leerlingbegeleiding concreet, zodat een schoolteam effectief kan omgaan met verschillen tussen leerlingen. HGW is een planmatige en cyclische werkwijze waarbij onderwijsprofessionals zeven uitgangspunten toepassen" (Pameijer, van Beukering & de Lange, 2009, p. 7). Het actief betrekken van leerlingen bij het onderwijs is één van die zeven uitgangspunten.

2.2 Het belang van leerlingparticipatie bij de school

Het onderwijs is altijd in beweging. Nieuwe inzichten leiden voortdurend tot nieuwe concepten en ontwikkelingen. Zo'n twintig jaar geleden was het **adaptief**

onderwijs in Nederland in opkomst. Deze vorm van onderwijs was een reactie op het traditionele leerstofjaarklassensysteem, waarbij alle leerlingen hetzelfde programma krijgen aangeboden. Een inhoudelijke architect van adaptief onderwijs is Stevens. Adaptief onderwijs is volgens Stevens (1997) een synoniem voor goed onderwijs. Voor het geven van goed onderwijs is een pedagogisch verantwoorde aanpak, met respect voor de basisbehoeften van kinderen, nodig. Deze basisbehoeften zijn relatie, competentie en onafhankelijkheid. Ze vormen geen doelen op zich, maar een fundament om op te bouwen (van der Bruggen, 2007). Eén van de argumenten van Stevens (1997) is dat hij vindt dat leraren samen met leerlingen het onderwijs moeten ontwerpen, rekening houdend met de onderlinge verschillen van elk kind. Het APS heeft een project ontwikkeld, 'Kies Adaptief', waarin de drie basisbehoeften worden gekoppeld aan leerlingparticipatie. De veronderstelling is dat als leerlingen krachtig willen leren, ze actief bij de vormgeving van de drie basisbehoeften betrokken moeten zijn (Dijkstra, 2009):

- Een relatie van leerlingen met de andere leerlingen of de docent wordt versterkt als een leerling invloed heeft op de manier waarop er met hem of haar wordt omgegaan;
- Leren wordt betekenisvoller voor een leerling als deze invloed heeft op wat er wordt geleerd en hoe er wordt geleerd, waardoor zijn gevoel van competentie toeneemt;

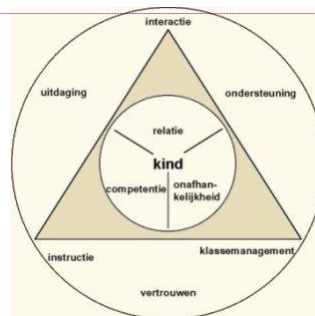

Fig. 1 Model van adaptief onderwijs

Opmerking [C1]: Kort overzicht van trends en bewegingen in denken over onderwijs, adequaat! van traditioneel naar adaptief naar passend Gebruik consequent hoofdletters of kleine letter, Passend Onderwijs kapitaliseer je.

- Wanneer een leerling zich betrokken weet bij belangrijke thema's in de eigen leer- en leefomgeving, versterkt dat de autonomie en daarmee de eigenwaarde van de leerling.

Vanuit de Nederlandse overheid is er een groeiende belangstelling voor het principe van leerlingparticipatie (Smit, et al, 2005). Leerlingparticipatie is geen op zichzelf staande onderwijstheorie. Het past als instrument heel goed binnen Passend Onderwijs, waarvan de invoering gepland staat op 1 augustus 2012. Leerlingparticipatie is een onderdeel van Handelingsgericht werken, wat een invulling is van Passend Onderwijs.

De vraag is waarom die leerlingparticipatie dan zo belangrijk is. Pameijer en collega's (2009) stellen dat als leerkrachten, ouders en leerlingen constructief communiceren, daardoor het welzijn, de werkhouding, het sociaal-emotioneel functioneren en de schoolprestaties van een leerling verbeteren. Elke leerling wil grip hebben op zijn ontwikkeling en zich medeverantwoordelijk voelen. Dit doet recht aan zijn behoefte aan autonomie en bevordert het competentiegevoel van de leerling. Een kind leert veel krachtiger als het betrokken wordt bij zijn eigen leerproces. Iedereen heeft de behoefte om het hoe en waarom te begrijpen van hetgeen hij moet leren (Pameijer et al., 2009).

Onderzoek van de afgelopen twintig jaar laat zien dat leerlingen die actief betrokken worden bij hun leerproces sneller hun doelen bereiken, hun leerresultaten verbeteren, hun communicatieve vaardigheden ontwikkelen, vaker hun diploma halen en in de toekomst een betere werkkring en hogere levenskwaliteit hebben (Mason, Field & Sawilowsky, 2004). Participatie van leerlingen is bovendien een recht, zoals bijvoorbeeld verwoord in het verdrag inzake de rechten van het kind. Zo is het ook vastgelegd voor het Nederlandse onderwijs (Meerdink, 2001).

Niet iedereen is overigens enthousiast over leerlingparticipatie. Tegenstanders beweren dat leerlingparticipatie leerlingen onbeperkte vrijheid zal geven. Daardoor zal de positie van de docent ondermijnd kunnen worden. Kohn (1993) onderschrijft de stelling dat leerlingen absolute vrijheid niet aan kunnen. Tegelijkertijd benadrukt hij dat het toepassen van leerlingparticipatie niet gelijk staat aan het toekennen van ongebreidelde vrijheid aan leerlingen. Leerlingparticipatie is juist een instrument dat leerlingen bewust maakt van grenzen en plichten in het dagelijkse leven. Begrenzing is nodig, maar de invulling daarvan wordt bepaald door de identiteit van de school en de individuele leerkracht. Onder identiteit wordt verstaan: het geheel van denken, visievorming en handelen dat voortkomt uit cultuur, persoonlijke geschiedenis en levensbeschouwing (Kohn, 1993).

Concluderend is leerlingparticipatie in veel opzichten belangrijk voor leerlingen. Op lange termijn zorgt het er zelfs voor dat ze in hun volwassen leven succesvoller zijn. Bovendien hebben leerlingen recht op participatie bij het onderwijs. Participatie moet wel toegepast worden binnen bepaalde kaders.

2.3 Op welke manier wordt leerlingparticipatie nu in het onderwijs ingevuld?

Hoewel het dus algemeen wordt verondersteld dat leerlingparticipatie belangrijk is, gebeurt het in de praktijk veel te weinig (Mason et al., 2004). Uit onderzoek naar leerlingparticipatie in het primair onderwijs van Meerdink (2001) blijkt dat leerlingen op de basisschool de mate van invloed die zij ervaren, vrijwel geheel verbinden aan de mate waarin hun eigen leerkracht naar hen luistert en hen

Opmerking [C2]: zorgvuldig opgebouwd TK, logisch en relevante literatuur

Opmerking [C3]: wie is zo een tegenstander?

Opmerking [C4]: het laatste deel van deze zin voegt niet toe aan de triangulatie van denkers over vrijheid in leerling participatie. Het begrip identiteit is weer een andere redenering.

Opmerking [C5]: grenzen?! Kohn, 1993

invloed geeft. Driekwart van de leerlingen vertelt niet te kunnen meebeslissen c.q. invloed uit te oefenen. De anderen melden zeer beperkt invloed te ervaren. Er is niet of nauwelijks het besef dat je invloed zou kunnen uitoefenen op het lesaanbod, de inrichting, regels en straffen, het activiteiten- of ondersteuningsaanbod en dergelijke. Het ontbreekt aan inzicht in het aanbod, laat staan hoe het aanbod bepaald wordt. Meerdink (2001) stelt dat in veel groepen de leerkrachten bepalen welke regels, welk lesaanbod en welke (individuele) aanpak of ondersteuning kinderen nodig hebben. Veel leerkrachten weten niet goed hoe ze een leerling kunnen laten **participeren**. Het betekent vooral dat leerkrachten moeten beginnen bij het kind zelf. Het is voor succesvolle participatie noodzakelijk dat eerst de mening van kinderen gevraagd wordt, om daar vervolgens het aanbod op af te kunnen stemmen.

Fig. 2 Participatieladder

Opmerking [C6]: Aan wie is de participatie ladder ontleend? Wat is de relatie met de alinea waar deze naast staat? Op zich erg leuk dat je een illustratie toevoegt!

Ook Mason en collega's (2004) concluderen uit hun onderzoek onder 523 personen dat de praktijk uitwijst dat leerlingen vaak uitgesloten worden van de besprekingen over hun leerproces of handelingsplannen. Volgens Johnson en Sharpe (2000, zoals geciteerd in Mason et al., 2004) worden leerlingen weliswaar meer uitgenodigd deel te nemen aan gesprekken over hun handelingsplannen en leerdoelen, maar is hun actieve deelname zeer minimaal. Ze hebben geen werkelijke invloed. Overigens blijkt uit het onderzoek van Mason en collega's (2004), dat op *middelbare scholen* in Amerika, in tegenstelling tot basisscholen, de leerkrachten de leerlingen wel helpen hun doelen te stellen en te bereiken. De invloed van de leerlingen daar is veel groter dan op de basisschool. De leerkrachten die in het basisonderwijs wel leerlingen betrekken doen dat vaak informeel en niet systematisch. De impact van participatie op die manier is onduidelijk en niet onderzocht door Mason en collega's (2004). Van Dyke, Martin en Lovett (2006) geven aan dat het voor een leerling veel moeilijker is om pas op de middelbare school te gaan meepraten over je leerdoelen. De leerling heeft dan nooit geleerd om na te denken over wat hij wil leren en hoe je doelen kunt bepalen. Het is heel belangrijk dat kinderen al op jonge leeftijd worden betrokken bij hun eigen leerproces.

Uit diverse onderzoeken komt dus het beeld naar voren dat leerlingen weinig worden betrokken bij het onderwijs. Leerkrachten bepalen de meeste zaken zelf. In het middelbaar onderwijs participeren meer leerlingen dan in het basisonderwijs. Het is beter dat leerlingen juist al op de basisschool al leren hoe ze betrokken kunnen zijn bij hun eigen onderwijs.

Opmerking [C7]:

Opmerking [C8]: Concluderend: mooi dat je telkens ene korte samenvatting geeft, maak dat ook in je tekst duidelijk.

2.4 Participeren, kunnen leerlingen dat wel?

Het belang van leerlingparticipatie wordt door meerdere onderzoekers beschreven. Niettemin blijft de vraag open of leerlingen daadwerkelijk in staat zijn te participeren. Kunnen ze het wel? En zo ja onder welke condities?

Volgens Pameijer (2009) wel: Kinderen kunnen vaak goed aangeven wat ze willen leren. Ze hebben ideeën over de manier waarop ze dat zouden kunnen bereiken. Elke leerling wil zich medeverantwoordelijk voelen voor zijn eigen ontwikkeling. Leerlingen moeten naar zichzelf kunnen kijken, verklaringen en oplossingen kunnen bedenken en gemotiveerd zijn om de situatie te willen veranderen. Kinderen beschikken in meer of mindere mate over deze vaardigheden. Kohn (1993) vindt het belangrijk om hierbij rekening te houden met de leeftijd van de leerlingen. Een 16-jarige

kan een besluit nemen op grond van veel meer en bredere overwegingen dan een 6-jarige. Daarom kan een leerling naarmate hij of zij ouder is ook meer verantwoordelijkheid krijgen. Het is dus belangrijk dat leerlingen de verantwoordelijkheid krijgen die bij hun leeftijd past.

Uit interviews met leerlingen blijkt dat het leerlingen een goed gevoel geeft als er echt naar hen geluisterd wordt: "Als er geluisterd wordt, voel je je gewaardeerd, leuk, sterk, samen, fijn, gezellig, blij, goed, vet cool, bij de wereld, vol zelfvertrouwen, mens, dat je alles kan. Als er niet geluisterd wordt, voel je je dom, ondergewaardeerd, boos, woedend, rot, alleen, bedrogen, voor de gek gehouden, voor gek staan, cynisch, kwetsbaar, machteloos, onverschillig, een nummer" (Meerdink, 2001, p.65).

Leerlingparticipatie is voor leerlingen een proces waarin ze zullen gaan groeien. Ze bezitten niet automatisch de juiste houding en vaardigheden. Het is de bedoeling dat leerlingen leren mee te denken. Ze moeten inzicht hebben in de lesstof en waarom ze dingen leren (Meerdink, 2001). Bovendien is het raadzaam dat ze communicatieve vaardigheden ontwikkelen om mee te kunnen praten (Mason et al., 2004).

2.5 Wat wordt er van leerkrachten gevraagd om kinderen succesvol te laten participeren?

In de eerste plaats is de houding van de leerkrachten, directies en andere betrokkenen de doorslaggevende succes- of faalfactor als het gaat om het actief betrekken van de leerlingen. Dat betekent dat leerkrachten het belang van leerlingparticipatie moeten inzien en zich daarvoor willen inzetten. Bovendien **moeten** ze hun onderwijs daarop willen aanpassen. In de praktijk lijkt die houding bij veel leerkrachten nog niet aanwezig te zijn (Meerdink, 2001). Leerkrachten nemen te vaak de touwtjes in handen en hebben een richting bedacht die ze op willen. Het is moeilijk om dan volledig open te staan voor de inbreng van de leerling. De leerkrachten **moeten** een open houding hebben naar de leerlingen en hen respecteren. Het is raadzaam dat ze aandacht hebben voor de emotie en het gevoel van de leerling. **Ze** dagen de leerling uit om het beste uit zichzelf te halen. Ook **moeten** ze de leerling zien als gelijkwaardige **partner**. Kinderen weten dingen zonder dat ze altijd in staat zijn om dat in woorden uit te drukken, ze beschikken over een innerlijke wijsheid. Hun capaciteiten zijn veel groter dan talig uitgedrukt kan worden en dan wij kunnen vermoeden (Delfos, 2006).

Leerkrachten **moeten** zichzelf de volgende vragen stellen om bij zichzelf na te gaan of ze de juiste houding hebben ten opzichte van leerlingparticipatie (Van Dyke et al., 2006, p. 43):

- "Moedigen we leerlingen aan om betrokken te worden bij hun leerdoelen?
- Begint die aanmoediging op jonge leeftijd?
- Worden leerlingen gevraagd naar de thema's van hun handelingsplannen (wat willen ze zelf graag leren)?
- Krijgen leerlingen de mogelijkheid en de ruimte om zelf beslissingen te nemen m.b.t. hun leerdoelen en handelingsplannen?
- Geven we de leerlingen eigen verantwoordelijkheid voor hun leerproces?
- Weten leerlingen dat de handelingsplannen en leerdoelen speciaal voor hen zijn en ontworpen om hen succesvol op school en in het leven te laten zijn?"

Met opmaak: Lettertype: Vet

Opmerking [C9]: probeer moeten te vermijden

Opmerking [C10]:

Opmerking [C11]: en de leerling uit te dagen..

Opmerking [C12]: van wie 'moeten' ze dit? Spreekt Meerdink hier, is dit jouw werkconcept of spreekt Delfos hier. Prachtige tekst trouwens om de mogelijkheid van participatie te benadrukken, de innerlijke wijsheid.

Met opmaak: Lettertype: Vet

Met opmaak: Lettertype: Vet

Fig. 3 Cartoon

Naast de juiste houding vraagt leerlingparticipatie van leerkrachten ook bepaalde vaardigheden. Die vaardigheden zijn niet vanzelfsprekend bij elke docent aanwezig. Ongeveer 50% van de ondervraagde leerkrachten uit het onderzoek van Mason en collega's (2004) geven aan dat ze meer training nodig hebben om de leerlingen te helpen om op te komen voor hun eigen belang. Ook gespreksvoering vraagt om gespreksvaardigheden.

Opmerking [C13]: noem hier de vaardigheden voordat je vertelt dat ze deels aanwezig zijn. Ik zie gespreksvoering, empathisch vermogen, wisselen volgen en leiden. Kun je ook wat meer structuur aanbrengen zodat de vaardigheden eruit springen? Dit is de kern van dit subhoofdstuk.

Gespreksvoering met kinderen vergt bovendien het kennen en onderkennen van de voorwaarden tot communicatie met kinderen, behorende bij hun mentale leeftijd (Delfos, 2006). Verder vraagt ieder onderwerp een eigen manier van communiceren. Goede en effectieve communicatie wordt bepaald door de mate waarin je in staat bent te wisselen tussen volgen, uitwisselen en leiden. Volgen in een gesprek is ruimte geven. Dat kun je doen door: jezelf openstellen, laten merken dat je luistert, herhalen wat een ander zegt in eigen woorden, alles duidelijk op een rijtje zetten, geen oordeel geven en zelf weinig ruimte innemen. Bij uitwisselen is er een gelijke ruimteverdeling tussen beide gesprekspartners. Je wisselt elkaar af met vraag en antwoord, je vult elkaar aan, je denkt hardop mee, je stimuleert het denken van het kind, je geeft andere mogelijkheden en je geeft (en ontvangt!) goede raad. Als je leidt of de ruimte neemt geef je informatie (bijvoorbeeld door iets uit te leggen), geef je je mening, je adviseert of legt iets op en je regelt de gang van zaken (Ruigrok, 1999). Omdat de beleavingswereld van kinderen anders is dan die van volwassenen wordt er in de gespreksvoering met kinderen een groot appèl gedaan op het empathisch vermogen van de volwassenen (Delfos, 2006). Dit betekent het in staat zijn gevoelens van een ander aan te voelen, ook als je ze zelf niet hebt. Invullen is iets anders dan aanvoelen! De kunst is kinderen serieus te nemen, ze juist te benaderen in communicatie en ze helpen de woorden te vinden die ze misschien zelf nog niet hebben (Delfos, 2006).

2.6 Leerlingparticipatie – hoe moet dat gerealiseerd worden?

Leerlingparticipatie kan op allerlei manieren ingevuld worden. Leerlingen kunnen participeren op drie niveau's: het primaire proces (inhoud van het les- en activiteiten aanbod), van de uitvoerend werkers zoals leerkrachten (communicatie, bejegening, pedagogisch-didactisch handelen) en van de organisatie (Meerdink, 2001). In het kader van het onderzoek wordt in dit theoretisch kader vooral de betrokkenheid van leerlingen bij hun eigen leerproces uitgelicht.

Opmerking [C14]: deze paragraaf gaat niet alleen over het hoe, maar ook over kwaliteitscriteria en verschillende invalshoeken. Kun je een titel bedenken die echt de lading dekt?

Scholen kunnen de volgende kwaliteitscriteria ten aanzien van de definitie en rechtvaardiging van leerlingparticipatie in acht nemen (Meerdink, 2001, p.33):

- "Scholen en samenwerkende instellingen verwoorden hun visie op leerlingparticipatie en maken er een gezamenlijke missie van.
- Participatie wordt gedefinieerd als 'invloed' en niet als 'deelname'.
- Er wordt uitgesproken dat participatie een recht is.
- Vormen van schijnparticipatie (geen eigenlijke invloed hebben op de besluitvorming) worden onderkend.
- Participatie wordt niet alleen formeel vormgegeven door leerlingvertegenwoordiging, maar er vindt een omslag plaats in houding en cultuur binnen zowel scholen als instellingen waarmee wordt samengewerkt.

- Leerlingen wordt inzicht geboden in de bedoeling van het lesaanbod en de activiteiten.”

De basisvoorwaarde is dat er een cultuur is waarbinnen leerlingen gehoord worden, serieus genomen worden en waarin hen de ruimte wordt gegeven invloed uit te oefenen.

Mason en collega's (2004) doen tenslotte 8 aanbevelingen om leerlingparticipatie succesvol te laten zijn:

- training van docenten
- training van leerlingen
- training van PABO docenten
- systematische invoering van beleid op leerlingparticipatie (inclusief intensieve en langdurige begeleiding)
- docent richting leerling: activiteiten inzetten die op de toekomstdoelen van de leerling gericht zijn en vanuit toekomstdoelen korte termijn doelen formuleren. De leerling hierop begeleiden en feedback geven
- onderscheid maken in leerlingen en de capaciteiten om zelfstandig leerdoelen te formuleren
- grootschalige pilotprojecten opzetten om deze werkwijze in te voeren
- betrek stakeholders (ministerie, hogescholen, gemeenten, provincie, etc.)

2.7 Leerlingparticipatie binnen Handelingsgericht **werken**

Ook binnen het Handelingsgericht werken wordt leerlingparticipatie als een belangrijke succesfactor gezien. In het kader van het onderzoek wordt nu het gedachtegoed van HGW m.b.t. leerlingparticipatie besproken.

Jarenlang werd er binnen het onderwijs gesproken over de leer- en/of gedragsproblemen van kinderen. Wanneer een kind niet naar behoren functioneerde werd er een probleem gesignaleerd. Vervolgens werd dat probleem behandeld. Handelingsgericht werken (HGW) gaat niet uit van de problemen van het kind, maar kijkt naar de behoeften. Wat heeft een kind *nodig* om ~~tot~~ een bepaald doel te behalen (Pameijer et al., 2009)? HGW noemt dit de onderwijsbehoeften van het kind. Deze onderwijsbehoeften geven aan wat een kind nodig heeft om onderwijsdoelen te bereiken. Furman (2007) stelt dat de leerkracht samen met het kind in overeenstemming moet komen over de concrete vaardigheid die het moet verwerven. Overigens is dat nog geen garantie dat het kind automatisch gemotiveerd is om die vaardigheid te leren. Volgens Furman (2007) moet de leerkracht zich regelmatig inspannen om de motivatie van het kind te vergroten. Ook de belangstelling van het kind is niet automatisch gewekt. De *leerbereidheid* van kinderen is echter enorm groot (Delfos, 2006). Ze willen wel leren, maar hebben vaak motiverende begeleiding **nodig**.

Bij HGW is het de bedoeling dat **ouders** en leerlingen actief worden betrokken in de samenwerking. Ook als er vragen of zorgen zijn worden de ouders en leerlingen direct betrokken in het proces. Iedereen heeft zijn eigen rol. De leerkracht als onderwijsprofessional, de ouders als ervaringsdeskundigen en het kind vanuit zijn eigen beleveniswereld (Pameijer et al., 2009). Ouders dragen kostbare informatie aan over zaken die het kind mogelijk op school niet zal noemen. Kinderen nemen in de schoolsituatie minder initiatieven tot gesprek en stellen zich afhankelijker op dan in de thuissituatie (Elbers, 1991). Ouders kunnen daarom tips geven. De leerkracht geeft vervolgens aan

Opmerking [C15]: het lijkt of dit een heel ander thema is dan het bovenstaand. Je hebt het al uitgebreid gehad over vaardigheden, kwaliteitscriteria, mogelijkheden. Deze paragraaf op deze plek is niet logisch, integreer het met andere passende paragrafen of kun je deze vroeger in het hoofdstuk noemen? Dit is de paraplus waaronder je je bewering opbouwt.

Opmerking [C16]: deze alinea sluit aan bij bovenstaand

Opmerking [C17]: het gaat over leerling participatie en je gaat verder over de ouder. Wat maakt dat je dit aspect oppakt gezien de titel van je paragraaf? Blijf zorgen voor consistentie in tekst. De rest van deze paragraaf is een hele andere invalshoek dan je onderwerp en titel.

wat ouders en leerlingen kunnen doen om de besproken doelen te bereiken. Er zijn scholen die te weinig betrokkenheid van ouders ervaren. Veel scholen klagen over te weinig betrokken ouders. Een beperkte groep ouders is actief en het zijn altijd dezelfde ouders die verschijnen op schoolavonden (VOO, n.d.). Er kunnen verschillende oorzaken zijn dat ouders weinig betrokken zijn. Ouders kunnen nieuw zijn en hun weg in school nog moeten vinden. Sommige ouders zijn simpelweg tevreden en vinden hun betrokkenheid niet nodig. Er zijn ouders die zich niet willen opdringen, of denken weinig inbreng te kunnen leveren. Verder zijn er ouders die het onderwijs van hun kind zien als uitbesteding aan de leerkracht en de school. Tenslotte zijn er ouders die het te druk hebben om zich teveel met het onderwijs van hun kind te bemoeien (VOO, n.d.). Voor de school en de leerkracht is het belangrijk om hun verwachtingen duidelijk aan te geven. Uitgebreide tips en informatie over ouderparticipatie zijn bijvoorbeeld te vinden op www.expertisecentrumouders.nl.

Ambitieuze doelen en effectieve feedback zijn belangrijke kenmerken van effectief adaptief onderwijs (Marzano, 2007). HGW hanteert concrete korte- en langetermijndoelen voor het leren, de werkhouding en het sociaal-emotioneel functioneren. Deze doelen worden vertaald in de leerstof die de komende periode wordt aangeboden. Leerkrachten bespreken ook hun hoge verwachtingen met leerlingen. Ze geven leerlingen gerichte feedback. Leerlingen die gerichte feedback ontvangen blijken aanzienlijk hogere leerprestaties te behalen dan leerlingen die deze feedback niet krijgen (Marzano, 2007). Deze gesprekken zijn een vast onderdeel van de HGW-cyclus. Evenals de leerkracht de leerling feedback geeft gebeurt dit omgekeerd ook. Er wordt gesproken met groepjes leerlingen, maar ook met leerlingen individueel. Het kan een moeilijke situatie betreffen, die we willen veranderen, maar ook een positieve situatie. Leerlingen worden in gesprekken actief betrokken bij hun eigen ontwikkeling. Gevolg is dat ze kritischer leren denken, het leven op school als zinvoller ervaren en hun welbevinden toeneemt (Pameijer et al., 2009). Leerlingen brengen hun beleving, mening en ideeën over. Deze informatie is waardevol voor het begrijpen van een situatie, formuleren van een doel en het bedenken van een effectieve aanpak. Een leerling zal zich ook veel meer inzetten voor zijn eigen idee dan voor het idee van de ander. Hij voelt zich veel meer betrokken en verantwoordelijk. De kans van slagen is hierdoor veel groter. Verder zijn de gesprekken waardevol voor het versterken van de relatie tussen de leerling en de leerkracht.

Wees een OEN (open, eerlijk en nieuwsgierig), wees je bewust van je OMA (oordeel, mening en aanname) en ga er kritisch mee om (Pameijer et al., 2009). Een goed gesprek voeren vraagt om de juiste attitude en het bezitten van gespreksvaardigheden. HGW gebruikt de volgende fasen van het gesprek: voorbereiding, introductie, romp en afronding. Een goede voorbereiding is belangrijk, zowel mentaal als concreet. Onderdeel is hiervan is het kind te informeren over het gesprek en de reden daarvan. Het kind is er op deze manier ook op voorbereid. Tijdens de introductie worden zaken besproken als de aanleiding van het gesprek, hoe lang het duurt, met wie de informatie wel of niet gedeeld zal worden en waarom er aantekeningen gemaakt worden. Het kind wordt op zijn gemak gesteld en er wordt benoemd dat het belangrijk is om de mening van het kind te horen. Vervolgens wordt het onderwerp geïntroduceerd. Een goede startvraag is belangrijk. Een vraag die gemakkelijk te beantwoorden en uitnodigend is. Tijdens de romp van het gesprek wordt er belangstelling getoond en vooral heel goed geluisterd. Het kind krijgt de ruimte om vrijuit te praten. Er wordt doorgevraagd met de eigen woorden van het kind. Tenslotte wordt het gesprek afgerond. Er wordt voor gezorgd dat het kind het gesprek met een positief gevoel afsluit (Pameijer et al., 2009).

Opmerking [C18]: hoofdstuk gaat over HGW, relatie adaptief onderwijs hier (of passend onderwijs)

Opmerking [C19]: hiermee geef je aan dat ook feedback en doelen stellen een onderdeel is van leerling participatie. Kun je deze lijnen aangeven in je TK?

Opmerking [C20]:

Opmerking [C21]: sluit aan bij je eerdere paragraaf over vaardigheden

Opmerking [C22]: dit klinkt als 'gesprekvoering van Bokhorst' en gaan over meer dan HGW

Opmerking [C23]: je kunt deze opsomming in de tekst ook even met bullets aangeven, dat verhoogt de leesbaarheid

Handelingsgericht werken heeft een formulier ontwikkeld wat gebruikt kan worden bij het houden van een gesprek met een kind (zie bijlagen).

De kennis van kinderen is goed te benutten bij het formuleren van onderwijsbehoeften. Kinderen kunnen ook vaak goede oplossingen bedenken voor problemen waar je tegenaan loopt. De oplossingen die ze bedenken liggen vaak veel dichterbij de dagelijkse realiteit dan de oplossingen van volwassenen. Daardoor zijn ze vaak haalbaar. Het komt voor dat de leerkracht een probleem ervaart en de leerling niet. In dat geval is er vaak bij de leerling weinig motivatie om te veranderen. Toch ontstaat deze motivatie vaak na het uitleggen van de situatie en het perspectief van de leerkracht wel. Veel kinderen willen graag hun best doen voor de leerkracht (Pameijer et al., 2009). Eerst formuleert de leerkracht samen met de leerling een doel, waarbij het kind begint. Dit gaat om reële (kleine) doelen. Belangrijk is dat de doelen positief geformuleerd worden. Als een leerling het moeilijk vindt om een doel te formuleren kan de leerkracht vragen naar de wens van het kind. De ideeën van een kind kunnen in een kindplan verwerkt worden (zie bijlagen). De doelen betreffen specifieke kennis of een bepaalde vaardigheid. Het kind geeft vanuit de beginsituatie zelf aan wat het precies wil bereiken. Het kind kan vervolgens zijn vorderingen zelf bijhouden. Ook wordt het plan regelmatig geëvalueerd met het kind en overige betrokkenen. De kind vult samen met de leerkracht het plan in. Zo kan de leerkracht het kind helpen het doel waar nodig bij te stellen of zelf ook een oplossing aandragen. Specifieke interesses en talenten van een kind zijn goed te benutten in dit plan. Ook de ouders worden hierbij betrokken.

Opmerking [C24]: dit sluit aan bij je eerdere citaat van Delfos, de innerlijke wijsheid. Het lijkt zo een apart onderwerp.

2.8 Conclusie

Leerlingparticipatie wordt belangrijk gevonden voor leerlingen. Leerlingparticipatie verbetert het welzijn, het functioneren en de schoolprestaties van de leerling. Ook blijken leerlingen, die hebben geleerd om mee te denken en te beslissen over hun leerdoelen en handelingsplannen, op latere leeftijd succesvoller te zijn. Leerlingparticipatie wordt echter nauwelijks structureel toegepast. Om leerlingparticipatie succesvol in te voeren moeten scholen achter het principe staan en de nodige voorwaarden scheppen in hun schoolklimaat. De basisvoorwaarde is dat er een cultuur is waarbinnen leerlingen gehoord worden, serieus genomen worden en waarin hen de ruimte wordt gegeven invloed uit te oefenen.

Verder hebben docenten en leerlingen training nodig om op de juiste manier elkaar te benaderen en met elkaar in gesprek te gaan.

Binnen HGW wordt leerlingparticipatie als een belangrijke factor gezien. HGW heeft de betrokkenheid van leerlingen helemaal in zijn manier van werken geïntegreerd. Zo krijgen leerkrachten handvatten om de gesprekken met leerlingen over hun leerdoelen structureel in hun onderwijs in te voeren.

Opmerking [C25]: hier in je conclusie ben je wel consistent

3 Opzet van het onderzoek

3.1 Positionering van het onderzoek afgezet tegen hedendaagse ontwikkelingen

Eind jaren zeventig deden de begrippen mondigheid en participatie hun intrede in het Nederlandse onderwijs (Smit et al., 2005). Sindsdien is er vanuit de Nederlandse overheid groeiende belangstelling voor het principe van leerlingparticipatie. Leerlingparticipatie is geen op zichzelf staande onderwijstheorie. Het past als instrument heel goed binnen Passend Onderwijs, waarvan de invoering gepland staat op 1 augustus 2012. Leerlingparticipatie is een onderdeel van Handelingsgericht werken, wat een invulling is van Passend Onderwijs.

Uit literatuuronderzoek blijkt dat leerlingparticipatie meer en meer wordt gezien als een essentiële voorbereiding op het succesvol kunnen functioneren in de huidige maatschappij. Smit en collega's (2005) vinden dat onderwijs mede gericht zou moeten zijn op de sociale betrokkenheid en het ontwikkelen van een kritisch-democratisch burgerschap. Scholen moeten meer als lerende gemeenschappen gaan functioneren, in plaats van zich vooral te richten op kennisoverdracht. Van leerlingen wordt vervolgens verwacht dat zij actief en zelfstandig leren en een bijdrage leveren aan de school als gemeenschap.

3.2 Soort onderzoek

Het eerste deel van het onderzoek bestaat uit literatuurstudie. Het doel is om te achterhalen wat het belang is van leerlingparticipatie. Het tweede deel van het onderzoek is kwalitatief. Er wordt onderzocht hoe de leerkrachten en leerlingen op de Doekesschool denken over leerlingparticipatie. Ook wordt er onderzocht wat er al gebeurt met betrekking tot leerlingparticipatie. Tenslotte worden er aanbevelingen gedaan. Daarin wordt beschreven hoe de school leerlingparticipatie (beter) zou kunnen integreren.

Het onderzoek is kleinschalig opgezet. Het richt zich op de dagelijkse praktijk van de Doekesschool.

Opmerking [C26]: eerste deel is literatuur en tweede deel kwalitatief, dit is ene schijn tegenstelling

Opmerking [C27]: dit deel is evaluatief onderzoek, als het aan deze eisen voldoet.

Opmerking [C28]: in onderzoekstermen?

3.3 Beschrijving onderzoeksplan en communicatie

In de eerste fase van het onderzoek worden de onderzoeksvragen helder geformuleerd. Met behulp van het planformulier (zie bijlage 3) worden de verlegenheidssituatie, de doelstelling en de onderzoeksvragen beschreven. Vervolgens wordt er een opzet gemaakt voor de te gebruiken instrumenten, de stappen die genomen moeten worden en de doelgroepen die voor het onderzoek benaderd zullen worden.

Opmerking [C29]: dit hoofdstuk staat in de lijdende vorm (worden) het is al gebeurd, graag veranderen in 'zijn'

In de volgende fase van het onderzoek volgt er een uitgebreide literatuurstudie. Daaruit wordt het theoretisch kader opgezet. In het theoretisch kader wordt ingegaan op het belang van leerlingparticipatie. Verder worden grotendeels de onderwerpen van de deelvragen behandeld. Vervolgens wordt het team van de Doekesschool benaderd. In eerste instantie gebeurt dat per mail, omdat dat de meest effectieve manier is om iedereen uit het grote team te kunnen bereiken. In de mail wordt het onderzoek beschreven en de te nemen stappen op de Doekesschool. Daarna worden er interviews gehouden met leerkrachten en panelgesprekken met leerlingen. Deze gesprekken worden opgenomen, in verband met de betrouwbaarheid van het onderzoek. Tenslotte wordt er een vragenlijst afgenomen onder de leerkrachten.

Opmerking [C30]: dat is het vorige hoofdstuk

Opmerking [C31]: niet helemaal? wat is de overweging?

Nadat de interviews, gesprekken en vragenlijsten zijn afgerond worden alle gegevens verwerkt in het onderzoeksverslag. Er wordt een conclusie getrokken uit alle verzamelde informatie. Uit deze conclusie komen aanbevelingen voort voor de Doekesschool. Deze aanbevelingen worden in een teamvergadering gecommuniceerd met het team. De leerkrachten brengen vervolgens verslag uit aan de leerlingen. In de schoolkrant komt een verslag voor **ouders**.

Opmerking [C32]: helder qua onderzoekstappen. Mijn vraag blijft waarom je geen opsommingstekens gebruikt, dat zou de leesbaarheid kunnen vergroten.

3.4 Beschrijving en verantwoording van de gekozen instrumenten en onderzoeksgroepen per onderzoeksvraag

Onderzoeksvraag	Deelvragen	Instrument	Onderzoeksgroep
Wat wordt verstaan onder leerlingparticipatie bij het leerproces?	1.1 Wat zijn volgens de literatuur de kenmerken van Iip? 1.2 Wat zijn volgens de leerkrachten op de Doekesschool de kenmerken van Iip? 1.3 Wat zijn volgens de leerlingen op de Doekesschool de kenmerken van Iip?	Literatuurstudie Interviews	Wetenschappelijke bronnen Leerkrachten
Welke eisen worden volgens de literatuur gesteld aan de school(situatie) om leerlingparticipatie te realiseren?	Welke eisen worden volgens de literatuur gesteld om leerlingparticipatie te realiseren: 2.1 aan de organisatie? 2.2 aan de didactiek? 2.3 aan de leerkrachten? 2.4 aan de leerlingen?	Literatuurstudie	Wetenschappelijke bronnen
Wat is de stand van zaken op de Doekesschool ten aanzien van het realiseren van leerlingparticipatie volgens de eisen en kenmerken uit de literatuur?	3.1 Wat is de huidige stand van zaken op de Doekesschool ten aanzien van het realiseren van leerlingparticipatie volgens de eisen en kenmerken uit de literatuur, voor wat betreft: 3.1.1 de organisatie 3.1.2 de didactiek 3.1.3 de leerkrachten 3.1.4 de leerlingen 3.2 Op welke manier worden de leerlingen al bij hun leerproces betrokken? 3.3 Welke knelpunten ervaren leerkrachten hierbij? 3.4 In hoeverre vinden leerlingen het belangrijk bij hun leerproces betrokken te worden?	Literatuurstudie Vragenlijst Interviews Panelgesprekken	Wetenschappelijke bronnen Documentanalyse Leerkrachten Leerlingen

Opmerking [C33]: dit staat onder onderzoeksgroep, bron de inhoud van deze kolom beter

Opmerking [C34]:
Opmerking [C35]: het lijkt alsof al je literatuur wetenschappelijk is, als ik naar je literatuur lijst kijk is het bijna alleen HBO literatuur. Haal het wetenschappelijk liever weg

Er is gekozen voor de volgende opbouw: Eerst wordt er gekeken naar verschillende standpunten van leerlingparticipatie in de literatuur en de kennis die leerkrachten hebben over het onderwerp. Vervolgens wordt er vanuit de literatuur onderzocht wat er nodig is om leerlingparticipatie te realiseren. Tenslotte wordt de situatie op de Doekesschool langs die gestelde eisen uit de literatuur gelegd. Er wordt gebruik gemaakt van interviews met de leerkrachten zodat de onderzoeker kan peilen welke houding leerkrachten hebben ten opzichte van leerlingparticipatie. Door middel van de vragenlijst wordt onderzocht welke vaardigheden de leerkrachten bezitten en welke niet. Om de houding van de leerlingen te onderzoeken is er gekozen voor een panelgesprek. Op deze manier kunnen er eenvoudig meer leerlingen aan bod komen. Verder voelen leerlingen zich mogelijk meer vrij om dingen over dit onderwerp te zeggen dan als ze alleen tegenover een volwassene zitten.

Opmerking [C36]: deze alinea geeft goed je onderzoekswijze weer.

4 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten van het onderzoek weergegeven. Aan de hand van de onderzoeksvragen worden de resultaten van het literatuuronderzoek, de interviews, de panelgesprekken en de vragenlijst besproken. Een deel van de bevindingen uit het literatuuronderzoek in de diverse paragrafen komen rechtstreeks uit hoofdstuk 2.

Opmerking [C37]: herken ik, en daar heb ik al eerder wat over opgemerkt.

4.1 Wat wordt verstaan onder leerlingparticipatie?

In deze paragraaf wordt besproken wat er wordt verstaan onder leerlingparticipatie. Allereerst worden de bevindingen uit het literatuuronderzoek genoemd. Vervolgens worden de kenmerken beschreven die de leerkrachten van de Doekesschool hebben genoemd in interviews. Ten slotte worden de kenmerken die de leerlingen hebben genoemd tijdens de panelgesprekken beschreven.

Opmerking [C38]: prima dat je het hoofdstuk inleidt met wat er gaat komen

Bevindingen uit literatuuronderzoek:

Definitie

Leerlingparticipatie, of actieve leerlingbetrokkenheid, houdt in dat de leerlingen zeggenschap hebben in de besluitvormingsprocessen rond die activiteiten van de school die hen direct aangaan (Smit, Vrieze & Kuijk, 2005). Dat kan hun eigen leerproces betreffen, maar ook de directe leeromgeving of de algehele schoolomgeving.

Positie binnen huidige onderwijsontwikkelingen

Leerlingparticipatie is geen op zichzelf staande onderwijstheorie. Het past als instrument heel goed binnen Passend Onderwijs, waarvan de invoering gepland staat op 1 augustus 2012.

Leerlingparticipatie is een onderdeel van Handelingsgericht werken, hetgeen wat een invulling is van Passend Onderwijs (Smit et al., 2005).

Voordelen leerlingparticipatie

Leerlingparticipatie verbetert het welzijn, de werkhouding, het sociaal-emotioneel functioneren en de schoolprestaties van een leerling (Pameijer, et al., 2009). Elke leerling wil grip hebben op zijn ontwikkeling en zich medeverantwoordelijk voelen. Dit doet recht aan zijn behoefte aan autonomie en bevordert het competentiegevoel van de leerling.

Onderzoek van de afgelopen twintig jaar laat zien dat leerlingen die actief betrokken worden bij hun leerproces sneller hun doelen bereiken, hun leerresultaten verbeteren, hun communicatieve vaardigheden ontwikkelen, vaker hun diploma halen en in de toekomst een betere werkkring en hogere levenskwaliteit hebben (Mason, Field & Sawilowsky, 2004). Participatie van leerlingen is bovendien een recht, zoals bijvoorbeeld verwoord in het verdrag inzake de rechten van het kind. Zo is het ook vastgelegd voor het Nederlandse onderwijs (Meerdink, 2001).

Bij HGW is het de bedoeling dat ouders en leerlingen actief worden betrokken in de samenwerking. Leerlingen brengen hun beleving, mening en ideeën over. Deze informatie is waardevol voor het begrijpen van een situatie, formuleren van een doel en het bedenken van een effectieve aanpak. Een leerling zal zich ook veel meer inzetten voor zijn eigen idee dan voor het idee van de ander. Hij voelt

zich veel meer betrokken en verantwoordelijk. De kans van slagen is hierdoor veel groter. Verder zijn de gesprekken waardevol voor het versterken van de relatie tussen de leerling en de leerkracht.

Kenmerken

Hierna staan puntsgewijs kenmerken van leerlingparticipatie, zoals ze genoemd worden door APS (2005). Onder elk kenmerk staan opmerkingen van leerlingen en docenten die het kenmerk toelichten.

- **Motivatie**
 - ✓ “Je hoeft niet te leren, je mag. Door participatie ga je leren, omdat je het zelf wilt.”
 - ✓ “Je wilt worden vrijgelaten, binnen bepaalde kaders. Dat zorgt voor motivatie.”
 - ✓ “Ik leer veel meer, doordat ik mijn eigen koers mag varen.”
 - ✓ “Je motivatie wordt onderdrukt als je steeds dingen móét.”
 - ✓ “Leren komt van binnenuit.”
 - ✓ “Docenten moeten leren luisteren naar wat leerlingen willen. Ze moeten de motivatie van leerlingen naar boven leren halen.”
 - ✓ “Iedereen heeft werkdrijf. De kunst is om iemand vrijlatend te sturen.”
- **Betrokkenheid**
 - ✓ “Leerlingparticipatie bevordert de kans op ontwikkelingssprongen.”
 - ✓ “Als leerlingen iets mogen en ergens bij betrokken zijn, verandert dat de houding van leerlingen.”
 - ✓ “Leerlingen willen het gevoel hebben ‘dit gaat over mij, dit houdt mij bezig’ en vervolgens ‘dit is het aandeel dat ik daarin kan leveren.’”
 - ✓ “Leerlingen moeten serieus genomen worden, omdat ze goede dingen te melden hebben.”
 - ✓ “Het gaat erom dat je op school contact hebt met jezelf en met elkaar.”
- **Keuzevrijheid**
 - ✓ “Je wilt graag kunnen zeggen wat je leuk vindt en dat er geluisterd wordt. Je wilt graag dat ze iets doen met wat je zegt. Dan heb je het gevoel dat je ertoe doet.”
 - ✓ “Als je zelf mag kiezen levert dat veel eerder een prachtig product op.”
 - ✓ “Leerlingen werken vanuit een vaste stamgroep. Ze kunnen dan dingen kiezen. Dat werkt tweeledig. Enerzijds kiezen voor een bepaald onderwerp. Die keuze maken leerlingen vanuit het idee waar ze goed in willen worden. Ze kunnen verder ook kiezen voor de manier waarop iets gedaan mag worden, omdat iedereen een andere leerstijl heeft.”
 - ✓ “Leren komt op gang op het moment dat je keuzes kan maken.”
 - ✓ “Het is belangrijk om wezenlijk te maken wat je ermee wilt. Stel jezelf vragen: Wat wil ik? Wat kan ik? Waar wil ik heen? Hoe leer ik? Met die antwoorden heb je de energie en de wil om verder te komen.”
- **Levenslang leren**
 - ✓ “Leren doe je niet voor school, maar je leert voor het leven. Voor je toekomst.”
 - ✓ “Je bent continu aan het leren, daar ontmoet je elkaar in.”
 - ✓ “Uiteindelijk moeten de leerlingen het leren, de docenten niet. Je kunt veel van elkaar leren.”

- Uitdagende leeromgeving
 - ✓ “Gelijkwaardigheid tussen leerlingen en docenten is belangrijk.”
 - ✓ “Er moet ruimte zijn voor eigen initiatief en wensen.”
 - ✓ “Iedereen wil graag een school waar je met plezier naartoe gaat.”
 - ✓ “Zet een structuur uit hoe je lessen en opdrachten vorm geeft.”
 - ✓ “Maak ruimte om te luisteren naar ideeën van leerlingen.”
 - ✓ “Een goede infrastructuur is belangrijk.”
 - ✓ “Schep gelegenheid om elkaar echt te ontmoeten. Luister zorgvuldig naar elkaar in échte dialogen.”
- Jezelf zijn
 - ✓ “Durven zeggen wat je wilt.”
 - ✓ “Echt zijn is de norm. Nodig leerlingen uit zichzelf te zijn door als docent echt te zijn en werkelijke verbindingen aan te gaan.”
 - ✓ “Die dingen doen die bij je passen dragen bij aan je persoonlijke ontwikkeling en vervolgens aan de maatschappij.”

Bevindingen uit interviews met leerkrachten:

Uit interviews met de leerkrachten op de Doekesschool komen de hierna volgende kenmerken van leerlingparticipatie naar voren. Achter elk punt staat hoe vaak dit genoemd is. Er zijn interviews afgenomen met x leerkrachten uit alle groepen.

- Interactie met leerlingen (2x)
- Leerlingen krijgen bepaalde taken van de leerkracht of de school (3x)
- De leerlingen betrekken bij de lessen en het onderwijsproces (2x)
- De leerlingen zelfstandig dingen laten doen en oplossen (1x)
- Bespreken met leerlingen wat ze moeilijk vinden en hoe we dat samen kunnen oplossen (1x)
- Leerlingen nemen deel aan een leerlingraad (1x)
- Leerlingen krijgen de ruimte om te praten over hun welbevinden en vandaaruit punten aan te dragen ter verbetering van het klimaat op school of de leerstof (1x)
- Leerlingen denken mee over wat ze leren en hoe ze willen leren (2x)
- De mening van kinderen wordt gevraagd en daar wordt rekening mee gehouden (1x)

De leerkrachten noemen kenmerken die allemaal betrekking hebben op het betrekken van de leerling bij het onderwijs, het meedenken daarin en het uitvoeren van taken. De leerkracht betreft de leerling, luistert ernaar en houdt vervolgens rekening met de wensen van de leerling. Op de participatieladder zit dat vooral op het niveau van raadplegen en adviseren.

Bevindingen uit panelgesprekken met leerlingen:

De panelgesprekken zijn gehouden met leerlingen van de groepen 5, 6, 7 en 8. In de panelgesprekken met leerlingen worden de volgende dingen genoemd door leerlingen:

- “Als je mee mag beslissen worden de lessen leuker.”
- “Je kunt meepraten welke dingen je wilt doen en leren. Bijvoorbeeld een film kijken over de oorlog, i.p.v. een werkboek. Of een werkstuk maken als je dat leuk vindt. Daar leer je heel veel van.”

- “Zeggen welke meester of juf je graag wilt.”
- “Dingen verbeteren die je niet goed vindt gaan.”
- “Meepraten over hoe de vakken gegeven moeten worden.”
- “Om de beurt met de juf praten, zodat je kunt zeggen wat je wilt. Of wat je niet leuk vindt.”
- “Meedenken over de lessen. Bijvoorbeeld met rekenen kies ik vaak een hele andere manier om de sommen op te lossen en dan wil ik helemaal geen uitleg, want dan raak ik juist in de war.”
- “Dat er met ons gepraat wordt.”
- “Dat wij de regels in de klas bedenken.”
- “We willen beslissen over het plein, want wij moeten er spelen. De meesters en juffen bedenken soms hele rare regels die iedereen heel stom vindt. Als we dat zeggen dan wordt er niet geluisterd.”
- “Dat je mag meepraten over school.”
- “Dat er goed met ons overlegd wordt en dat we mogen meehelpen op school.”

De leerlingen noemen grotendeels kenmerken die te maken hebben met meepraten en invloed hebben. Er worden ook kenmerken genoemd die betrekking hebben op meebeslissen of zelfs helemaal de verantwoordelijkheid willen nemen, zoals over de pleinregels. Er worden vaak zaken genoemd vanuit dingen die ze beter of anders zouden willen. Op de participatieladder zitten de kenmerken die door de leerlingen genoemd worden op het niveau van raadplegen, adviseren, coproduceren en **beslissen**.

Opmerking [C39]: heldere verwerkingsmanier doordat je een inzicht geeft in de uitspraken en deze duidt/rubriceert

4.2 Welke eisen worden volgens de literatuur gesteld om leerlingparticipatie te realiseren?

In deze paragraaf worden de eisen genoemd aan leerlingparticipatie die uit literatuuronderzoek naar voren zijn gekomen. Achtereenvolgens worden de eisen ten aanzien van de organisatie, de didactiek, de leerkrachten en de leerlingen besproken.

Aan de organisatie

Scholen kunnen de volgende kwaliteitscriteria ten aanzien van de definitie en rechtvaardiging van leerlingparticipatie in acht nemen (Meerdink, 2001, p.33):

- “Scholen en samenwerkende instellingen verwoorden hun visie op leerlingparticipatie en maken er een gezamenlijke missie van.
- Participatie wordt gedefinieerd als ‘invloed’ en niet als ‘deelname’.
- Er wordt uitgesproken dat participatie een recht is.
- Vormen van schijnparticipatie (geen eigenlijke invloed hebben op de besluitvorming) worden onderkend.
- Participatie wordt niet alleen formeel vormgegeven door leerlingvertegenwoordiging, maar er vindt een omslag plaats in houding en cultuur binnen zowel scholen als instellingen waarmee wordt samengewerkt.
- Leerlingen wordt inzicht geboden in de bedoeling van het lesaanbod en de activiteiten.”

Mason en collega’s (2004) doen tenslotte 8 aanbevelingen om leerlingparticipatie succesvol te laten zijn:

- training van docenten
- training van leerlingen
- training van PABO docenten
- systematische invoering van beleid op leerlingparticipatie (inclusief intensieve en langdurige begeleiding)
- docent richting leerling: activiteiten inzetten die op de toekomstdoelen van de leerling gericht zijn en vanuit toekomstdoelen korte termijn doelen formuleren. De leerling hierop begeleiden en feedback geven
- onderscheid maken in leerlingen en de capaciteiten om zelfstandig leerdoelen te formuleren
- grootschalige pilotprojecten opzetten om deze werkwijze in te voeren
- betrek stakeholders (ministerie, hogescholen, gemeenten, provincie, etc.)

Aan de didactiek

Dijkstra (2009) geeft een matrix weer waarin negen kenmerken genoemd worden die in het onderwijs vorm zouden moeten krijgen als je leerlingen wilt laten participeren. Deze kenmerken zijn onderverdeeld in de drie basisbehoeften en hebben betrekking op drie aspecten in het didactische en pedagogische handelen van de leerkracht in de klas. Het ziet er als volgt uit (Dijkstra, 2009):

	Relatie	Competentie	Autonomie
Interactie	Leerlingen persoonlijk ontmoeten	Leerlingen helpen reflecteren	Leerlingen ruimte geven, initiatieven honoreren
Instructie	Een instructie geven die veilig is voor leerlingen	Activerend leren centraal stellen in opdrachten	Leerlingen (mede) de taak en/of de vormgeving daarvan laten kiezen
Klassenorganisatie	Ontmoetingstijd creëren met leerlingen	Aanpassingen in tijd en ruimte maken voor leerlingen	Met leerlingen plannen wat ze hoe gaan doen

Fig.4 Matrix basisbehoeften

Aan de leerkrachten

In de eerste plaats is de houding van de leerkrachten, directies en andere betrokkenen de doorslaggevende succes- of faalfactor als het gaat om het actief betrekken van de leerlingen. Dat betekent dat leerkrachten het belang van leerlingparticipatie moeten inzien en zich daarvoor willen inzetten. Bovendien moeten ze hun onderwijs daarop willen aanpassen.

De leerkrachten moeten een open houding hebben naar de leerlingen en hen respecteren. Het is raadzaam dat ze aandacht hebben voor de emotie en het gevoel van de leerling. Ze dagen de leerling uit om het beste uit zichzelf te halen. Ook moeten ze de leerling zien als gelijkwaardige partner.

Leerkrachten moeten zichzelf de volgende vragen stellen om bij zichzelf na te gaan of ze de juiste houding hebben ten opzichte van leerlingparticipatie (Van Dyke et al., 2006, p. 43):

- “Moedigen we leerlingen aan om betrokken te worden bij hun leerdoelen?
- Begint die aanmoediging op jonge leeftijd?
- Worden leerlingen gevraagd naar de thema's van hun handelingsplannen (wat willen ze zelf graag leren)?

Opmerking [C40]: de vorige paragrafen eindig je in een duiding, hier niet, zou consistentie ten goede komen en het feit dat dit een resultaten hoofdstuk is als je dat wel kunt

Met opmaak: Afstand Voor: 12 pt, Regelaafstand: enkel

Opmerking [C41]: klinkt wat dwingend, waar baseer je dit op? Zie ook mijn opmerking in het eerste deel van verslag hierover

Opmerking [C42]: idem

Opmerking [C43]:

- Krijgen leerlingen de mogelijkheid en de ruimte om zelf beslissingen te nemen m.b.t. hun leerdoelen en handelingsplannen?
- Geven we de leerlingen eigen verantwoordelijkheid voor hun leerproces?
- Weten leerlingen dat de handelingsplannen en leerdoelen speciaal voor hen zijn en ontworpen om hen succesvol op school en in het leven te laten zijn?"

Naast de juiste houding vraagt leerlingparticipatie van leerkrachten ook bepaalde vaardigheden. Die vaardigheden zijn niet vanzelfsprekend bij elke docent aanwezig. HGW heeft een lijst ontwikkeld met leerkrachtvaardigheden met betrekking tot HGW. In de vragenlijst (zie bijlagen) zijn de leerkrachtvaardigheden genoemd die gaan over de vaardigheden die te maken hebben met leerlingparticipatie. Ook zijn in deze vragenlijst gespreksvaardigheden opgenomen die te maken hebben met leerlingparticipatie.

Ook gespreksvoering vraagt om gespreksvaardigheden. Gespreksvoering met kinderen vergt bovendien het kennen en onderkennen van de voorwaarden tot communicatie met kinderen, behorende bij hun mentale leeftijd (Delfos, 2006). Verder vraagt ieder onderwerp een eigen manier van communiceren. Goede en effectieve communicatie wordt bepaald door de mate waarin je in staat bent te wisselen tussen volgen, uitwisselen en leiden. Volgen in een gesprek is ruimte geven. Dat kun je doen door: jezelf openstellen, laten merken dat je luistert, herhalen wat een ander zegt in eigen woorden, alles duidelijk op een rijtje zetten, geen oordeel geven en zelf weinig ruimte innemen. Bij uitwisselen is er een gelijke ruimteverdeling tussen beide gesprekspartners. Je wisselt elkaar af met vraag en antwoord, je vult elkaar aan, je denkt hardop mee, je stimuleert het denken van het kind, je geeft andere mogelijkheden en je geeft (en ontvangt!) goede raad. Als je leidt of de ruimte neemt geef je informatie (bijvoorbeeld door iets uit te leggen), geef je je mening, je adviseert of legt iets op en je regelt de gang van zaken (Ruigrok, 1999). Omdat de beleavingswereld van kinderen anders is dan die van volwassenen wordt er in de gespreksvoering met kinderen een groot appèl gedaan op het empathisch vermogen van de volwassenen (Delfos, 2006). Dit betekent het in staat zijn gevoelens van een ander aan te voelen, ook als je ze zelf niet hebt. Invullen is iets anders dan aanvoelen! De kunst is kinderen serieus te nemen, ze juist te benaderen in communicatie en ze helpen de woorden te vinden die ze misschien zelf nog niet hebben (Delfos, 2006).

Aan de leerlingen

Leerlingparticipatie is voor leerlingen een proces waarin ze zullen gaan groeien. Ze bezitten niet automatisch de juiste houding en vaardigheden. Het is de bedoeling dat leerlingen leren mee te denken. Ze moeten inzicht hebben in de lesstof en waarom ze dingen leren (Meerdink, 2001). Bovendien is het raadzaam dat ze communicatieve vaardigheden ontwikkelen om mee te kunnen praten (Mason et al., 2004).

4.3 De stand van zaken op de Doekesschool

Organisatie

De Doekesschool heeft gekozen voor adaptief onderwijs. De basis van goed adaptief onderwijs gevormd door drie onderdelen:

- Competentie (Ik kan het!)
- Relatie (Ik mag er zijn)

- Zelfstandigheid (Ik kan het zelf!)

In het kader van Passend Onderwijs heeft de Doekesschool verder gekozen voor de 1-zorgroute. Het 1-zorgroutemodel gaat uit van Handelingsgericht werken (HGW). HGW gaat uit van de onderwijsbehoefte van het kind: 'Hoe kan ik mijn instructie, aanpak en begeleiding afstemmen op wat dit kind nodig heeft om de doelen te bereiken?'

Verschillen in opbrengsten leveren verschillen in onderwijsbehoeften. De verschillende

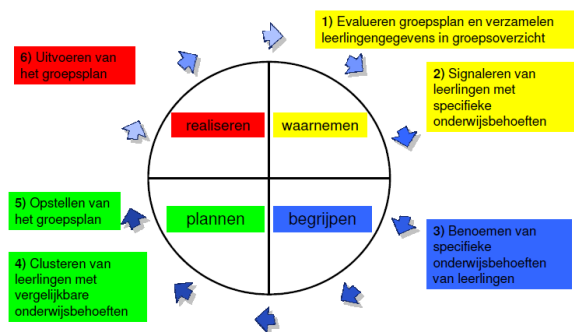

Fig. 5 Cyclus HGW

onderwijsbehoeften worden geclusterd. De Doekesschool kiest voor *convergente differentiatie*. Er wordt gekozen voor een basisaanbod voor de hele groep. Een groep leerlingen krijgen daarna verlengde instructie en inoefening. Verder blijft er nog een groep over die (aan de instructietafel) extra

instructie en training krijgt (Schoolgids Doekesschool, 2011/2012).

In paragraaf 2.2 werd uitgelegd hoe leerlingparticipatie aansluit bij de drie basisbehoeften. De Doekesschool heeft deze drie basisbehoeften als basis vermeld. De Doekesschool heeft ook gekozen voor HGW. Eén van de uitgangspunten van HGW is het betrekken van leerlingen bij hun handelingsplannen en leerdoelen. Leerlingparticipatie zou op basis van deze punten goed kunnen passen op de Doekesschool. Echter, van de kwaliteitscriteria, genoemd in paragraaf 4.2 onder het kopje 'aan de organisatie', is er geen van de genoemde punten terug te vinden in de schoolgids, het zorgplan of op de website van de school.

Didactiek

In de tabel wordt bij elk punt weergegeven (in blauw) of dit van toepassing is op de Doekesschool.

Voor elk punt is er gekeken in de documenten van de school: de schoolgids, het zorgplan, de protocollen, de website en de kwaliteitskaarten die de school heeft opgesteld.

	Relatie	Competentie	Autonomie
Interactie	Leerlingen persoonlijk ontmoeten De Doekesschool kiest voor kleine groepen, zodat er tijd is voor elke leerling. Er is geen structurele aanpak dat leerlingen gesprekken hebben met de leerkrachten	Leerlingen helpen reflecteren De Doekesschool werkt met het directe instructiemodel. Een van de stappen in dit model is het reflecteren aan het einde van de les op het lesdoel. Er is niets vastgelegd over de inbreng van leerlingen m.b.t. hun	Leerlingen ruimte geven, initiatieven honoreren Er is geen informatie te vinden over dit punt. Het is onduidelijk of en hoe de Doekesschool dit punt aanpakt.

		handelingsplannen.	
<i>Instructie</i>	Een instructie geven die veilig is voor leerlingen De Doekesschool heeft de kinderen in groepsplannen verdeeld in instructiegroepen. Elk kind krijgt instructie die aansluit bij zijn of haar behoefte.	Activerend leren centraal stellen in opdrachten De Doekesschool heeft niets vastgelegd m.b.t. dit punt.	Leerlingen (mede) de taak en/of de vormgeving daarvan laten kiezen De Doekesschool werkt niet structureel volgens dit kenmerk.
<i>Klassenorganisatie</i>	Ontmoetingstijd creëren met leerlingen De Doekesschool heeft 's morgens inlooptmomenten. Verder zijn er geen vaste momenten.	Aanpassingen in tijd en ruimte maken voor leerlingen Er wordt voor elke leerling gekeken naar de behoeften die hij of zij heeft. Daar wordt rekening mee gehouden in het geven van de lessen. Er zijn voor sommige leerlingen handelingsplannen gemaakt en in elke groep bestaan groepsplannen voor een aantal vakgebieden.	Met leerlingen plannen wat ze hoe gaan doen Leerlingen worden op de Doekesschool niet structureel betrokken bij de lessen, de handelingsplannen of andere zaken of school.

Fig. 6 Tabel basisbehoeften uitgewerkt

Leerkrachten

Door middel van een vragenlijst is er bij de leerkrachten nagegaan welke vaardigheden de leerkrachten bezitten en zouden kunnen ontwikkelen met betrekking tot het laten participeren van leerlingen. In deze vragenlijst is uitsluitend gevraagd naar vaardigheden die te maken hebben met Handelingsgericht werken. Deze vaardigheden gaan over het betrekken van leerlingen bij hun handelingsplannen en/of hun leerdoelen.

Er zijn 29 vragenlijsten verspreid, waarvan er 18 zijn ingevuld. Achter elk punt is ingevuld hoeveel leerkrachten een bepaald vak hebben gekozen.

	nooit	soms	vaak	altijd
Ik laat de leerlingen merken dat ik vertrouwen heb in hun mogelijkheden		2	11	5
Ik zorg ervoor dat ik veel en kwalitatief sterke interactieve momenten heb met zwakke leerlingen		5	13	
Ik laat de leerlingen merken dat ik hoge maar realistische verwachtingen van ze heb	1	1	13	3
Ik zet, waar wenselijk en mogelijk, hun ideeën om in een planmatige aanpak	6	7	5	
Ik leer kinderen hoe ze hun eigen feedback kunnen 'organiseren'	8	8	2	
Ik bevorder de sociale vaardigheden en weerbaarheid van leerlingen			11	7
Ik houd rekening met verschillen tussen leerlingen voor wat betreft hun zelfstandigheid en hun mogelijkheden tot het dragen van verantwoordelijkheid			11	7
Ik stel per leerling reële eisen met betrekking tot hun leerdoelen.		2	16	
Ik besteed aandacht aan de aspecten die goed gaan in het leren en het gedrag van de leerling		1	17	

Opmerking [C44]: dit is het hoofdstuk resultaten, de gegevens van de vragenlijst hoeveel ingevuld ed passen goed in de verantwoording van de onderzoeksmethode. De ingevulde tabel past wel goed omdat het resultaten weergeeft.

Ik bevorder dat alle leerlingen in hun eigen tempo en met een passende leerroute aan hun doelen werken		7	11	
Ik bespreek het werk en het spel met leerlingen		6	10	2
Ik bevorder dat leerlingen reflecteren op hun eigen gedrag en hun leerprocessen	1	6	11	
Ik evalueer de doelen van de les samen met de leerlingen. Zijn ze bereikt of nog niet? Hoe kunnen we ze alsnog bereiken?		11	7	
Ik vraag leerlingen mee te denken bij de analyse van hun ontwikkelmogelijkheden en bij het zoeken naar oplossingen	3	13	2	
Ik daag leerlingen uit tot meedenken en meebeslissen over hun leerdoelen en handelingsplannen	10	5	3	
Ik geef leerlingen ruimte om eigen opvattingen, ervaringen en ideeën in te brengen	2	6	9	1
Ik leer leerlingen verantwoordelijk te zijn voor hun eigen gedrag			15	3
Ik leer leerlingen zelfstandig problemen op te lossen		3	15	
Ik geef leerlingen de gelegenheid om zelf te reageren op vragen of opmerkingen en geef ze daartoe adequate aanwijzingen		2	13	3
Ik daag leerlingen uit zichzelf doelen te stellen en daar gericht naartoe te werken	2	15	1	
Ik bevorder dat leerlingen zelfstandig nieuwe situaties en materialen verkennen		10	8	
Ik bevorder dat leerlingen een actief aandeel hebben in de keuze, planning en beoordeling van hun werk of spel		13	5	
Ik bespreek de doelen met de leerlingen. Ik verwoord hierbij mijn hoge realistische verwachtingen		5	13	
Let op: de vragen 24 - 32 zijn alleen voor leerkrachten van de groepen 1 t/m 5. De vragen 33 - 48 zijn alleen voor leerkrachten van de groepen 6 t/m 8.				
Groep 1-5				
Ik leg aan het kind het doel van een gesprek uit	2	6	4	
Ik combineer praten en spelen	4	5	3	
Ik houd een gesprek met een leerling kort (ca. 10 minuten)	1	3	2	6
Ik gebruik kort en concreet taalgebruik			8	4
Ik leg moeilijke woorden uit			9	3
Ik help het kind met formuleren als hij of zij naar woorden zoekt		2	7	3
Ik wissel open vragen af met gesloten vragen			8	4
Ik vermijd suggestieve vragen (Bijv. "Dat vond je zeker wel moeilijk?")		6	6	
Ik ben attent op de mate waarin het kind bij het gesprek betrokken is		2	5	5
Ik pas de afronding van een gesprek aan aan de spanningsboog van het kind		4	2	6
Groep 6-8				
Ik benoem naar het kind de aard van een gesprek			6	
Ik benoem naar het kind het doel van een gesprek		1	5	
Ik bevorder met mijn reacties en uitlatingen het zelfvertrouwen van het kind			4	2
Ik heb gesprekken met leerlingen die maximaal een half uur duren	1	1		4
Ik vraag naar de mening van het kind		2	1	3
Ik gebruik concreet taalgebruik			3	3
Ik leg moeilijke woorden uit			4	2
Ik benoem non-verbale dingen die ik bij het kind waarneem		1	4	1
Ik wissel open vragen en gesloten vragen af			6	
Ik vraag door naar aanleiding van het antwoord van het kind		1	3	2
Ik vermijd suggestieve vragen (Bijv. "Dat vond je zeker wel moeilijk?")		4	2	
Ik probeer sociaal wenselijke antwoorden te vermijden			6	
Ik vraag samenvattend om de structuur van een gesprek vast te houden	3	2	1	
Ik controleer de motivatie voor een gesprek tijdens het gesprek		2	2	2
Ik rond een gesprek af als het onderwerp voldoende is besproken		1	1	4

Fig. 7 Uitkomsten leerkrachtvragenlijst

De vragen die betrekking hebben op de basisbehoefte *relatie* zijn in de vragenlijst geel. Bij deze vragen is te zien dat steeds een groot deel van de leerkrachten 'vaak' antwoordt. Op basis van deze vragen kun je constateren dat de leerkrachten aandacht besteden aan de vaardigheden die te maken hebben met de basisbehoefte *relatie*. Kanttekening daarbij is dat het hier om slechts drie vragen gaat.

De vragen die betrekking hebben op de basisbehoefte *competentie* zijn in de vragenlijst rood. Bij deze vragen is een veel wisselender beeld te zien. Een groot deel van de leerkrachten besteedt

aandacht aan de verschillen tussen kinderen, op verschillende manieren. 10 van de 18 leerkrachten bespreekt het werk of spel met leerlingen, 6 daarvan doen het soms en 2 altijd. Er wordt ook veel aandacht besteedt aan het aanleren van sociale vaardigheden. Als het gaat om het leren reflecteren of het evalueren van lesdoelen dan verschuift het zwaartepunt van de antwoorden meer naar 'soms'.

De vragen die betrekking hebben op de basisbehoefte *autonomie* zijn in de vragenlijst blauw. Als het gaat om het aanleren van zelfstandigheid of verantwoordelijkheid vult het merendeel van de leerkrachten 'vaak' in. Ook geeft het grootste deel van de leerkrachten de kinderen gelegenheid tot het hebben van inbreng. Driekwart van de leerkrachten bespreekt de doelen 'vaak' met leerlingen, het overige deel doet dat 'soms'. Als het gaat om het werkelijk hebben van inbreng dan verschuiven de antwoorden naar 'soms' en een paar keer naar 'nooit'. De leerlingen mogen wel meedenken, maar de leerkrachten nemen de besluiten.

De vragen die te gaan over *gespreksvaardigheden* zijn in de vragenlijst groen. De antwoorden op deze vragen laten een heel wisselend beeld zien.

Aandachtspunten voor de groepen 1-5:

- 9 van de 12 leerkrachten combineren werken en spelen 'nooit' of 'soms'.
- De helft van de leerkrachten vermijdt suggestieve 'soms' en de andere helft 'vaak'.

Deze twee gespreksvaardigheden springen er het meest uit als mogelijke ontwikkelpunten.

Aandachtspunten voor de groepen 6-8:

- Tweederde van de leerkrachten vermijdt 'soms' suggestieve vragen, het overige deel doet dat 'vaak'.
- De helft vraagt 'nooit' samenvattend om de structuur vast te houden, een derde doet dat 'soms'.

Deze twee gespreksvaardigheden kunnen mogelijke ontwikkelpunten zijn.

Ook in de *interviews* is er met leerkrachten gesproken over de eisen aan leerkrachten als het gaat om leerlingsparticipatie. Verder is er gesproken over de attitude van leerkrachten ten opzichte van leerlingparticipatie. Er zijn 8 leerkrachten geïnterviewd.

Alle leerkrachten vinden dat leerlingen betrokken zouden moeten worden bij het opstellen van handelingsplannen, maar de leerkrachten vinden dat dat pas toegepast moet worden in de bovenbouw. De leerkrachten zijn van mening dat leerlingen in de onder- en middenbouw niet over de capaciteiten beschikken die nodig zijn om dit te kunnen. Hoewel de leerkrachten dus vinden dat het zou moeten, doen 6 van de 8 leerkrachten het niet. Twee daarvan zijn onderbouwcollega's en vinden dus dat kinderen in de onderbouw hier niet toe in staat zijn. Ze bespreken de plannen die ze hebben opgesteld wel met de leerlingen. Eén leerkracht in de bovenbouw betreft de leerlingen wel bij het opstellen van de handelingsplannen. Zij laat de leerlingen meepraten, maar geeft aan dat zij daarin veel stuurt richting het idee wat zij heeft. Eén leerkracht betreft leerlingen als het gaat om handelingsplannen op sociaal-emotioneel gebied. De overige leerkrachten stellen zelf de handelingsplannen op en stellen de leerlingen op de hoogte van hetgeen ze moeten leren. De leerkrachten vragen de leerlingen niet wat ze zelf willen leren, tenzij het gaat om werkvormen (wil je op de computer of een werkblad) of om problemen op sociaal emotioneel gebied.

Geen van de leerkrachten vindt dat leerlingen invloed moet hebben op de te stellen leerdoelen. De leerdoelen worden gesteld door de leerkrachten op basis van wat ze signaleren en de te behalen doelen volgens het leerstofjaarklassensysteem.

De leerkrachten geven aan dat ze leerlingen wel eigen verantwoordelijkheid in hun leerproces geven. Voorbeelden daarvan zijn dat ze eerst zelf een oplossing moeten zoeken als ze een probleem hebben, dat ze mogen kiezen of ze de instructie nodig hebben, dat ze zelf reflecteren of iets goed is gegaan, dat ze keuzes hebben in de volgorde van opdrachten of de opdrachten zelf, dat ze moeten zorgen dat ze al hun taken hebben uitgevoerd en dat ze moeten zorgen dat ze het doel van de les halen.

Opmerking [C45]: deze clustering kun dmv bullets weergeven, dat is ene algemeen punt dat ik eerder heb genoemd

Leerlingen

Tijdens een panelgesprek met leerlingen van groep 5 t/m 8 vielen de volgende zaken op:

- 5 van de 12 leerlingen vinden dat ze niet worden betrokken bij het leren. 6 leerlingen geven aan dat ze mee mogen beslissen over extra werk, groepsregels of de volgorde waarin ze werk mogen uitvoeren. 1 leerling zegt te worden betrokken bij het handelingsplan voor spelling. Tijdens een gesprekje tussen de leerling en de leerkracht wordt het handelingsplan opgesteld.
- Alle kinderen zeggen dat de leerkracht dingen met ze evalueert. Hier worden als punten genoemd: de lessen (het doel, maar ook het gedrag van de kinderen tijdens de les), de pauze, de sfeer in de groep, het lezen, de toets en het extra werk.

Op welke manier worden de leerlingen al bij hun leerproces betrokken?

De volgende punten worden genoemd door leerkrachten:

- Door vooraf opdrachten te bespreken.
- Door in een gesprek dingen te bespreken, bijvoorbeeld als een kind steeds voor zijn beurt praat.
- Het doel bespreken met leerlingen, zodat ze weten waarom ze iets leren.
- Vooral als het gaat om sociaal-emotionele problemen. Dan bespreek je met een leerling hoe de situatie kan verbeteren.
- Ik evalueer de handelingsplannen met leerlingen op basis van toetsen. Als ze goed hebben gescoord dan kijken we hoe we het verder gaan doen. Als ze niet hebben gescoord wat we hadden gehoopt kijken we hoe dat komt en wat we kunnen veranderen.
- Door het lesdoel te noemen en te kijken naar waarom we dat gaan leren. Aan het eind van de les evalueren we dat dan.
- Door toetsen na te bespreken, vooral met kinderen die handelingsplannen hebben.

Fig. 8 Participatieladder

De leerkrachten werd gevraagd een inschatting te maken op welke tree ze op de participatieladder staan. Het gaat dan om de mate waarin de leerlingen participeren bij hun handelingsplannen. Achter elke tree staat vermeld hoeveel van de acht leerkrachten deze tree kozen.

Meebeslissen:	1
Coproduceren:	1
Adviseren:	1
Raadplegen:	2
Informeren:	3

Welke knelpunten ervaren leerkrachten bij het betrekken van de leerlingen bij hun handelingsplannen?

De volgende punten worden door leerkrachten genoemd:

- Veel sturing blijft nodig.
- Het is organisatorisch lastig te realiseren.
- Leerlingen hebben niet voldoende zicht op hun leerdoelen.
- Leerkrachten zijn vaak te negatief over de competenties van leerlingen. Leerlingen kunnen vaak meer dan we denken.
- Slechts een klein deel van de leerlingen kan echt meedenken. Een groot deel heeft alleen maar voorstellen die niet realistisch zijn.
- Jongere kinderen kunnen nog niet meebeslissen, als ze ouder worden lukt dat beter.
- Sommige kinderen vinden het heel moeilijk om keuzes te maken of beslissingen te nemen. Die willen juist graag dat de leerkracht beslist.
- Het kost heel veel tijd.
- Niet alle leerlingen voelen zich verantwoordelijk. Het gevolg is dan dat ze niets meer doen.
- Sommige leerlingen zijn totaal niet gemotiveerd. Ook niet als ze zelf inbreng mogen hebben.

In hoeverre vinden leerlingen het belangrijk bij hun leerproces betrokken te worden?

Alle leerlingen die hebben deelgenomen aan het panelgesprek geven aan dat ze betrokken willen worden bij de dingen die ze moeten leren. Ze geven aanvankelijk veel voorbeelden over algemene zaken als de pleinregels of de groepjes in de klas. Als er verder wordt ingezoomd op de lessen en de handelingsplannen geven twee leerlingen aan dat ze veel meer gemotiveerd zijn voor het werk als ze zelf inbreng hebben. Eén leerling zegt: "Als je snapt waarom je iets moet leren dan ga je je best doen. Als je dan ook nog je eigen manier mag kiezen hoe je het wilt leren, dan wordt het leuk." Twee leerlingen geven aan dat het fijn zou zijn als er rekening wordt gehouden met je werkwijze. Iedereen doet het weer anders, maar de leerkracht geeft altijd op dezelfde manier les.

De leerlingen geven aan dat ze zouden kunnen meedenken en meebeslissen als het maar goed georganiseerd wordt. Vaak als er om hun mening wordt gevraagd heeft de leerkracht volgens hen al een manier in zijn hoofd. Dan wordt er niet echt iets mee gedaan. In elk geval niet als het over de lessen zelf gaat.

De leerlingen noemen de volgende voordelen van participeren:

- Je leert makkelijker als je je eigen werkmethode mag kiezen.
- Dan kun je echt op je eigen niveau werken.
- Dan sta je er achter en wil je het wel leren.
- Dan doe je werk wat bij je past.
- Dan gaat het leren gewoon beter.
- De lessen worden veel leuker als je zelf invloed hebt.
- Dan kun je nu dingen leren waar je later echt wat aan hebt.

De leerlingen noemen de volgende nadelen van participeren:

- Het werkt alleen als de leerkracht echt luistert.
- Sommige kinderen bedenken misschien alleen dingen omdat ze gewoon leuk zijn, niet omdat ze het willen leren.
- Je moet niet zomaar iets gaan bedenken, dan heb je er niks aan.

- Je weet niet altijd precies wat je moet leren.
- Je moet het wel met elkaar eens worden. Dat lukt vast niet altijd.
- Meesters en juffen hebben vaak hele andere ideeën als kinderen. Dan krijgen de meesters en juffen toch hun zin.

5 Conclusies

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek naast elkaar gelegd en geïnterpreteerd. Dit gebeurt naar aanleiding van de onderzoeksvragen. Er is verder ruimte voor discussie en er wordt een advies gegeven voor de school.

Opmerking [C46]: je conclusies zijn goed onderbouwd en geven een werkelijke aanleiding voor een volgende stap van leerlingparticipatie

5.1 Conclusie met betrekking tot de definitie van leerlingparticipatie

Diverse bronnen vermelden dat leerlingparticipatie draait om het hebben van werkelijke invloed op school. Meerdink (2001) waarschuwt expliciet voor schijnparticipatie. Leerlingen participeren werkelijk als ze echt invloed hebben. Er wordt dan naar leerlingen geluisterd en iets gedaan met de inbreng die de leerlingen hebben. Leerlingen krijgen het recht om dingen te beslissen. Er is verschil tussen deelnamen en invloed! Op de participatieladder zit dat op het niveau van meebeslissen. Uit de interviews met leerkrachten blijkt dat het merendeel van de leerkrachten op de Doekesschool leerlingparticipatie juist vooral zien als het deelnemen aan gesprekken en activiteiten. Op de participatieladder zit dat op het niveau van adviseren en raadplegen. De leerlingen zien leerlingparticipatie als het hebben van werkelijke invloed en het mogen meebeslissen. Ze geven aan dat er dan echt naar leerlingen geluisterd zou moeten worden. Zij zitten grotendeels op het niveau van meebeslissen. Er is dus een verschil te zien in wat enerzijds de literatuur en de leerlingen zien als leerlingparticipatie en anderzijds de leerkrachten op de Doekesschool. Als het team van de Doekesschool leerlingparticipatie succesvol zou willen toepassen zal er aandacht moeten worden besteed aan de zienswijze van de leerkrachten.

5.2 De eisen voor het realiseren van leerlingparticipatie vergeleken met de stand van zaken op de Doekesschool

Organisatie

Verschillende randvoorwaarden voor het realiseren van leerlingparticipatie zijn aanwezig op de Doekesschool. De Doekesschool werkt adaptief en heeft in zijn visie de drie basisvoorwaarden – relatie, competentie en autonomie – verwoordt. De Doekesschool heeft verder ook gekozen voor Handelingsgericht werken. Leerlingbetrokkenheid is een onderdeel van HGW. De Doekesschool kan qua organisatie aan de slag met leerlingparticipatie.

Didactiek

De matrix van Dijkstra (2009) sluit goed aan bij de Doekesschool. De Doekesschool besteedt nog niet overal structureel aandacht aan. Vooral op het gebied van competentie en autonomie is veel te winnen. Er is geïnventariseerd in de bestaande documenten in hoeverre de Doekesschool aandacht besteedt aan de door Dijkstra genoemde punten. In paragraaf 4.3 wordt hier een beschrijving van gegeven. Wellicht zijn er leerkrachten die wel elementen toepassen van de door Dijkstra genoemde punten, maar dit is niet vastgelegd.

Leerkrachten

De houding van de leerkrachten is essentieel voor het succesvol toepassen van leerlingparticipatie. De leerkrachten geven aan de inbreng van leerlingen belangrijk te achten. Echter, het merendeel van

de leerkrachten is van mening dat de leerlingen niet in staat zijn om te kunnen beslissen over hun handelingsplannen of leerdoelen. Zij zien de rol van de leerling als adviserend. Zelf nemen zij de besluiten en bepalen de doelen en de inhoud van de handelings- en groepsplannen. De houding van de leerkrachten ten aanzien van de betrokkenheid van leerlingen komt niet overeen met de in de literatuur genoemde uitgangspunten en kenmerken van leerlingparticipatie.

In de interviews komt naar voren dat leerkrachten meer betrokkenheid van leerlingen met betrekking tot hun handelingsplannen wenselijk vinden. De leerkrachten zien de betrokkenheid van de leerlingen dan als adviserend en niet als meebeslissend. Hierbij wordt een verschil gemaakt tussen leerlingen uit de bovenbouw en leerlingen uit de midden- en onderbouw. Deze laatste groep wordt aangeduid als incapabel om zinvolle inbreng te leveren met betrekking tot hun handelingsplannen.

Ten aanzien van de gespreksvaardigheden van de leerkrachten kan worden geconcludeerd dat er geen noemenswaardige punten naar voren komen. Op enkele kleine aandachtspunten na beschikken de leerkrachten over voldoende gespreksvaardigheden.

Leerlingen

De leerlingen willen graag meer betrokken worden bij hun eigen leerproces. Ze denken dat het leren leuker wordt als ze daartoe de mogelijkheid krijgen. Verder zijn ze van mening dat ze daartoe in staat zijn. De leerlingen geven aan dat ze nu niet of nauwelijks betrokken worden bij het opstellen van de handelingsplannen. De leerlingen hebben inzicht nodig in het lesprogramma. Ze moeten de juiste houding en vaardigheden ontwikkelen met hulp van de leerkrachten.

5.3 Discussie

Het team van de Doekesschool heeft gekozen voor Handelingsgericht werken. In de weg daaraan voorafgaand heeft het team zich verdiept in de principes van Handelingsgericht werken. Ze hebben in die fase zich gecommitteerd aan deze principes. Leerlingparticipatie is één van die principes. In feite zal het team van de Doekesschool zich dus toe moeten gaan leggen op het invoeren van dit principe.

Leerlingbetrokkenheid kan echter op verschillende manieren ingevuld worden. Het team van de Doekesschool moet een keuze gaan maken in welke mate zij invulling willen geven aan het betrekken van leerlingen bij de school.

Er zijn twee mogelijkheden denkbaar. De eerste mogelijkheid is dat het team gaat werken volgens de principes van Handelingsgericht werken. Dat betekent dat de leerkrachten de leerlingen betrekken bij zaken in hun eigen leerproces. Ze richten zich dan op de handelings- of groepsplannen en de leerdoelen. De tweede mogelijkheid is dat het team leerlingparticipatie betreft op hun leerproces, hun directe leeromgeving én de algehele schoolomgeving. Voor beide opties worden aanbevelingen gedaan.

5.4 Aanbevelingen

Leerlingparticipatie volgens de principes van HGW

In de eerste plaats is het belangrijk dat de school aandacht besteedt aan ~~de~~ de principes van leerlingbetrokkenheid volgens Handelingsgericht werken. Het verdient aanbeveling dat de leerkrachten duidelijk hebben wat leerlingbetrokkenheid inhoudt en wat er van hen verwacht wordt.

Ook hebben ze voorbeelden nodig waarin wordt aangetoond dat leerlingen al op jonge leeftijd inbreng kunnen hebben ten aanzien van hun eigen leerproces.

Verder moet de school afspraken maken op welke manier ze hier invulling aan willen geven. De leerkrachten hebben begeleiding nodig en wellicht ook training.

De leerkrachten zouden de leerlingen vanaf de laagste groepen kunnen leren om inbreng te hebben. Dat betekent dat ze de leerling zullen helpen om de juiste houding en vaardigheden aan te leren. Handelingsgericht werken geeft hier handvatten voor. Vanuit de schoolbegeleidingsdienst of via de interne begeleiders kan de school hiermee aan de slag gaan. Mason en collega's (2004) geven aan dat de leerkrachten activiteiten moeten inzetten die op de toekomstdoelen van de leerling gericht zijn en vanuit toekomstdoelen korte termijn doelen formuleren. De leerling gaan ze hierop begeleiden en feedback geven. Verder moeten de leerkrachten onderscheid maken in leerlingen en de capaciteiten om zelfstandig leerdoelen te formuleren.

Leerlingparticipatie in het algemeen

Aansluitend aan de hiervoor genoemde aanbevelingen zal er in de eerste plaats aandacht kunnen worden besteed aan de houding van de leerkrachten als de Doekesschool leerlingparticipatie wil invoeren.

Leerkrachten moeten zichzelf de volgende vragen stellen om bij zichzelf na te gaan of ze de juiste houding hebben ten opzichte van leerlingparticipatie (Van Dyke et al., 2006, p. 43):

- "Moedigen we leerlingen aan om betrokken te worden bij hun leerdoelen?
- Begint die aanmoediging op jonge leeftijd?
- Worden leerlingen gevraagd naar de thema's van hun handelingsplannen (wat willen ze zelf graag leren)?
- Krijgen leerlingen de mogelijkheid en de ruimte om zelf beslissingen te nemen m.b.t. hun leerdoelen en handelingsplannen?
- Geven we de leerlingen eigen verantwoordelijkheid voor hun leerproces?
- Weten leerlingen dat de handelingsplannen en leerdoelen speciaal voor hen zijn en ontworpen om hen succesvol op school en in het leven te laten zijn?"

Advies

Er kunnen voorbeelden gegeven worden van succesvolle projecten en pilotscholen. Hierbij kan de school gebruik maken van de DVD 'leerlingparticipatie' (APS, 2005). Hierin komen docenten en leerlingen aan het woord die ervaring hebben met leerlingparticipatie. Ze vertellen hierover en geven tips en aanbevelingen.

6 Literatuurlijst

APS (2005). *DVD leerlingparticipatie*. Utrecht: APS.

Bruggen, B.J.M. van der (2007). *Wisselspanning. Energie voor onderwijsinnovatie*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Delfos, M. F. (2006). *Luister je wel naar mij?* Amsterdam: SWP.

Dijkstra, R. (2009). *Krachtig leren; adaptief onderwijs*. Geraadpleegd op 1 maart 2012 op <http://www.onderwijsmaakjesamen.nl/thema/leren/krachtig-leren-adaptief-onderwijs/>

Dyke, J. L. van, Martin, J.E., Lovett, D. L. (2006). Why is this cake on fire? Inviting students into the IEP process. *Exceptional Children*, 38, 42-47.

Elbers, E. (1991). Context en suggestie bij het ondervragen van jonge kinderen. *Gezin*, 3, 234-243.

Furman, B. (2007). *De methode Kids' Skills*. Soest: Nelissen.

Ginkel, A. van en Vleugel, S. (2010). *Zelfverantwoordelijk leren binnen het basisonderwijs*. Geraadpleegd op 14 november 2011 op <http://www.academischebasisschool.nl/doc/literatuurstudie%20'zelfverantwoordelijk%20leren%20binnen%20het%20basisonderwijs'%20gescreven%20door%20Anouk%20van%20Ginkel%20en%20Sanne%20Vleugel..pdf>

Kohn, A. (1993). Why and how to let students decide? *Phi Delta Kappan*, september 1993. Geraadpleegd op 1 februari 2012 op <http://www.alfiekohn.org/teaching/cfc.htm>

Marzano, R. J. (2007). *Wat werkt op school: research in actie. Meta-analyse van 35 jaar onderwijsresearch direct toepasbaar in beleid en praktijk*. Middelburg: Bazalt.

Mason, C., Field, S. en Sawilowsky, S. (2004). Implementation of Self-Determination Activities and Student Participation in IEPs. *Exceptional Children*, 70, 441-451.

Meerdink, J. (2001). *Vraag het aan de leerlingen!* Amsterdam: SWP.

Pameijer, N., Beukering, T. van en Lange, S. de (2009). *Handelingsgericht werken: een handleiding voor het schoolteam*. Leuven/ Den Haag: Acco.

Ruigrok, J. (1999). *Praten met je kind*. Kampen: Kok.

Schoolgids Doekesschool (2011/2012). Geraadpleegd op 5 maart 2012 op www.gbsdoekesschool.nl

Smit, F., Vrieze, G. en Kuijk, J. van (2005). *Leerlingparticipatie in het voortgezet onderwijs*. Nijmegen: ITS.

Stevens, L.M. (1997). *Overdenken en doen: een pedagogische bijdrage aan adaptief onderwijs*. Den Haag: Procesmanagement Primair Onderwijs.

VOO (n.d.). *Ouderparticipatie*. Geraadpleegd op 24 januari 2012 op <http://www.demienskip.nl/pages/pagina.aspx?t=p&pid=CDA6F9CD-52C4-4DEC-B995-8F8DB5B34DD1>

WESP Ervaringscentrum (n.d.). *Vragen over vraaggericht werken in het primair onderwijs*. Geraadpleegd op 13 december 2011 op <http://www.wespweb.nl/www/ovvraagwerken.htm>

Bijlagen

1. Formulier 'gesprek met een leerling'
2. Kindplan
3. Planformulier A en B

Bijlage 1 Gesprek met een leerling

Leerling:	Datum:	Leerkracht:
1. Voorbereiding: kent het kind de aanleiding en het doel van het gesprek? Waar houden we het gesprek en wanneer? Hoe lang gaat het duren? Is het kind voorbereid op het thema van het gesprek?		
2. Thema: waarover gaat het gesprek? Wat wil je als leerkracht daarin bereiken? Wat wil het kind zelf bereiken? Is je rol duidelijk voor het kind? Zijn de regels van het gesprek duidelijk?		
3. De moeilijke situatie: wat is moeilijk voor het kind? Hoe zou dat kunnen komen? Wat is de rol van de leerling, medeleerlingen, de leerkracht of de ouders? Denk aan afstemming en wisselwerking.		
4. De situatie waarin het goed gaat: wanneer is het probleem er niet? Wanneer lukt het wel? Wat gaat juist goed? Wat is dan de rol van de leerling, medeleerlingen, de leerkracht of de ouders? Positieve aspecten: wat zijn de talenten en interesses van het kind? Wat is verder positief aan het kind en andere betrokkenen?		
5. Doel: wat is het doel dat we samen willen bereiken? Wat merken, horen of zien we dan concreet?		
6. Manieren om het doel te bereiken: wie kan helpen om de doelen te bereiken? Hoe zou dat kunnen? Welke oplossingen heeft het kind zelf? Welke aanvullingen heeft de leerkracht? Overloop samen de hulpzinnen onderwijsbehoeften.		
7. Afspraken: wat gaan we doen? Wie doet dat en hoe? Wanneer evalueren we of het ons gelukt is?		
8. Evaluatie: zijn onze doelen van het gesprek bereikt? Was het een prettig gesprek? Waarom (niet)?		

Bijlage 2 Kindplan

Naam leerling:		Groep en leerkracht:		
Ingevuld samen met:		Datum:		
Nu weet/kan ik al:	Om dat te bereiken ga ik:	De leerkracht helpt mij door:	Mijn ouders helpen me door:	Materialen en andere hulpmiddelen. Of een vriendje of iemand anders die me kan helpen
Straks wil ik weten/kunnen:				

Evaluatiedatum:	Wie evalueert:
Hoe weten we dat het doel bereikt is? Wat merken, zien of horen we dan?	
Uitkomst van de evaluatie: is ons doel bereikt?	
Hoe moet het verder?	

Planformulier praktijkgericht onderzoek

deel A. WAT ga ik onderzoeken? * Zie glossary

Gegevens

Naam student (meisjesnaam)	Willeke Leijenhorst
Studentnummer	S982417
Uitstroomprofiel	BIAD2009
deeltijd / voltijd / upgrade / e-learning	deeltijd
Onderzoeksbegeleider	Bas van der Bruggen
Docent Leerlijn praktijkgericht onderzoek	
Datum toetsmoment 1	1 november 2011
Datum begeleidingsmomenten in onderzoek	09-11-11/ 21-11-2011 (mail)/ 28-11-11 (mail)/ 30-11-11/ 21-12-11/

2. Verlegenheidsituatie

De onderzoeker is ruim acht jaar werkzaam op een school voor regulier primair onderwijs, de Doekesschool. Zij heeft de afgelopen jaren lesgegeven in alle bovenbouwgroepen. In 2010 is de Doekesschool begonnen met handelingsgericht werken (HGW). De school heeft hulp gehad van de schoolbegeleidingsdienst om dit op te starten. Het team gaat het dit jaar verder zelf oppakken. De school zal gaan werken volgens de uitgangspunten van dit concept. Er is al veel waar de school inmiddels mee bezig is: groepsplannen en datamuren maken, denken in onderwijsbehoeften, constructiever samenwerken met ouders en doelgericht werken. Eén van die uitgangspunten is echter ook het samenwerken met leerlingen: we praten niet alleen over of tegen onze leerlingen, maar ook met ze (Pameijer, van Beukering en de Lange, 2009). April 2000 stemde de Tweede Kamer in met de beleidsnotitie Brede Scholen. Er worden in deze beleidsnotitie een aantal onderwerpen genoemd die er toe doen wanneer je van brede scholen een succes wilt maken. Eén van die onderwerpen is de participatie van ouders en kinderen (Meerdink, 2001).

De onderzoeker betrok als leerkracht de leerlingen weinig bij hun eigen leerproces. Binnen de school is er geen actie ondernomen om actieve leerlingbetrokkenheid, als doelstelling van HGW, te implementeren. Andere doelstellingen van HGW hebben prioriteit gekregen. Handelingsplannen maken de leerkrachten zelf achter hun eigen computer. Resultaten van de kinderen worden alleen met de ouders en de IB'er besproken. De onderzoeker heeft echter gedurende de opleiding master SEN wel voor verschillende onderzoeken veel met leerlingen gewerkt. Tijdens die onderzoeken werden de leerlingen ingeschakeld om mee te denken over hun leerdoelen. De onderzoeker wil graag - vanuit de uitgangspunten van het handelingsgericht werken - het betrekken van kinderen bij hun eigen leerproces in eigen groep en op de Doekesschool een plek geven.

2. Doelstelling

De leerlingen van de Doekesschool participeren in hun leerproces volgens de principes van Handelingsgericht Werken.

3. Centrale vraagstelling

Wat zijn de condities waaronder leerlingparticipatie kan plaatsvinden op de Doekesschool?

4. Verantwoording en onderbouwing vanuit literatuur van centrale vraagstelling en onderzoeksvragen.

Delfos, M. F. (2006). Luister je wel naar mij? Amsterdam: SWP.

Dyke, J. L. van, Martin, J.E., Lovett, D. L. (2006). Why is this cake on fire? Inviting students into the IEP process. *Exceptional Children*, 38, 42-47.

Elbers, E. (1991). Context en suggestie bij het ondervragen van jonge kinderen. *Gezin*, 3, 234-243.

Furman, B. (2007). De methode Kids' Skills. Soest: Nelissen.

Ginkel, A. van en Vleugel, S. (2010). Zelfverantwoordelijk leren binnen het basisonderwijs. Geraadpleegd op 14 november 2011 op

<http://www.academischebasisschool.nl/doc/literatuurstudie%20'zelfverantwoordelijk%20leren%20binnen%20het%20basisonderwijs'%20gescreven%20door%20Anouk%20van%20Ginkel%20en%20Sanne%20Vleugel..pdf>

Marzano, R. J. (2007). Wat werkt op school: research in actie. Meta-analyse van 35 jaar onderwijsresearch direct toepasbaar in beleid en praktijk. Middelburg: Bazalt.

Mason, C., Field, S. en Sawilowsky, S. (2004). Implementation of Self-Determination Activities and Student Participation in IEPs. *Exceptional Children*, 70, 441-451.

Meerdink, J. (2001). Vraag het aan de leerlingen! Amsterdam: SWP.

Pameijer, N., Beukering, T. van en Lange, S. de (2009). Handelingsgericht werken: een handleiding voor het schoolteam. Leuven/ Den Haag: Acco.

Ruigrok, J. (1999). Praten met je kind. Kampen: Kok.

WESP Ervaringscentrum (n.d.). Vragen over vraaggericht werken in het primair onderwijs. Geraadpleegd op 13 december 2011 op <http://www.wespweb.nl/www/owvraagwerken.htm>

5. Onderzoeksvragen en deelvragen

Centrale vraagstelling (herhaling):

Wat zijn de condities waaronder leerlingparticipatie kan plaatsvinden op de Doekesschool?

Onderzoeksvraag 1:

Wat wordt verstaan onder leerlingparticipatie bij het leerproces?

Deelvragen:

1.1 Wat zijn volgens de literatuur de kenmerken van leerlingparticipatie?

1.2 Wat zijn volgens de leerkrachten op de Doekesschool de kenmerken van leerlingparticipatie?

1.3 Wat zijn volgens de leerlingen op de Doekesschool de kenmerken van leerlingparticipatie?

Onderzoeksvraag 2:

Welke eisen worden volgens de literatuur gesteld aan de school(situatie) om leerlingparticipatie te realiseren?

Deelvragen:

Welke eisen worden volgens de literatuur gesteld om leerlingparticipatie te realiseren:

- 2.1 aan de organisatie?
- 2.2 aan de didactiek?
- 2.3 aan de leerkrachten?
- 2.4 aan de leerlingen?

Onderzoeksvraag 3:

Wat is de stand van zaken op de Doekesschool ten aanzien van het realiseren van leerlingparticipatie volgens de eisen en kenmerken uit de literatuur?

Deelvragen:

- 3.1 Wat is de huidige stand van zaken op de Doekesschool ten aanzien van het realiseren van leerlingparticipatie volgens de eisen en kenmerken uit de literatuur, voor wat betreft:
 - 3.1.1 de organisatie
 - 3.1.2 de didactiek
 - 3.1.3 de leerkrachten
 - 3.1.4 de leerlingen
- 3.2 Op welke manier worden de leerlingen al bij hun leerproces betrokken?
- 3.3 Welke knelpunten ervaren leerkrachten hierbij?
- 3.4 In hoeverre vinden leerlingen het belangrijk bij hun leerproces betrokken te worden?

Planformulier praktijkgericht onderzoek

deel B. Hoe ga ik onderzoeken?

1. Doelgroepen van het onderzoek: bij wie ga je gegevens verzamelen? (onderzoeksgroep). Geef bij iedere aangekruiste mogelijkheid tussen haakjes een schatting van het aantal (N).

- ☒ leraren (N= 20)
- ☒ andere schoolfunctionarissen (N= 2, ib'ers)
- ☒ leerlingen (N= 16)

2. Hoe ga je gegevens verzamelen? Kruis alle te gebruiken instrumenten aan.

- ☐ observatie
- ☒ interviews
- ☒ vragenlijsten
- ☐ tests, toetsen
- ☒ documentanalyse: schriftelijke bronnen, bestaande documenten
- ☒ checklists
- ☒ panelgesprekken

3. Welke documenten gebruik je hierbij?

- ☐ Leerlingvolgsysteem
- ☒ Schoolwerkplan
- ☐ Schoolnotulen en -verslagen
- ☒ Schoolkrant
- ☒ Bestaande leerlingdocumenten (bijv. proefwerken, opstellen, werkstukken)
- ☒ Anders, nl. handelingsplannen

4. Welke instrumenten ga je gebruiken?

Instrument	Doel? Wat 'meet' het instrument?	Waar komt het instrument vandaan?
Documentanalyse	Achterhalen van reeds beschikbare theorie	Bestaand instrument via ombouw geschikt gemaakt
Gesloten vragenlijst voor leerkrachten	Welke vaardigheden leerkrachten en leerlingen bezitten omtrent actieve leerlingbetrokkenheid	Zelf ontworpen instrument aan de hand van checklist leerkrachtvaardigheden (HGW)
Interviews met leerkrachten	Op welke manier leerkrachten handelingsplannen maken en hoe leerkrachten tot het formuleren van de onderwijsbehoeften van het kind komen	Vooraf opgestelde vragen

Panelgesprek met leerlingen	Hoe volgens leerlingen een actief betrokken leerling eruit ziet	Vooraf opgestelde vragen
-----------------------------	---	--------------------------

5. Voor welke onderzoeksopzet kies je nu op grond van de antwoorden op de vragen B1 tot en met B5?

☒ *praktijkgericht onderzoek*

6. Hoe vaak ga je gegevens verzamelen?

☒ *Eenmalig (momentopname)*

7. Communicatie

Op welke wijze communiceer je met je (school)organisatie over de opzet, uitvoering en communicatie over je praktijkgerichte onderzoek?

Via de mail, op papier (via de postvakken), verbaal tijdens gesprekken en interviews op vooraf geplande tijdstippen, tijdens vergaderingen, in de weekbrief/schoolkrant.

8. Planning

MOMENT	ONDERZOEKSSTAPPEN	ACTIVITEITEN IN PRAKTIJK
Oktober/November/December	Planformulier A en B opstellen	Planformulier schrijven Feedback verwerken Bijeenkomsten bezoeken Literatuur lezen Instrumenten bedenken
December/Januari	Instrumenten opstellen	Instrumenten ontwikkelen Feedback verwerken
December/Januari	Theoretisch kader schrijven	Literatuur lezen en analyseren Theoretisch kader opstellen Feedback verwerken
Februari	Instrumenten afnemen	Gesprekken voeren Interviews afnemen Vragenlijsten afnemen
Februari/Maart	Onderzoeksverslag schrijven	Alle gegevens verwerken in het onderzoeksverslag

Matrix “Vragen x instrumenten-items”.

Instrumenten-items							
		1. Documentanalyse	2. Gesloten vragenlijst	3. Interview	4. Panelgesprek		
Deelvragen	1.1	X					
	1.2			X			
	1.3				X		
	2.1	X					
	2.2	X					
	2.3	X					
	2.4	X					
	3.1.1	X					
	3.1.2	X					
	3.1.3		X	X			
	3.1.4		X				
	3.2			X	X		
	3.3			X			
	3.4				X		